

JUSTITIA PROTECTIO-
NIS SAXONICÆ IN CIVITATE
ERFFVRTENSI,

S I V E

Brevis expositio indubitati Juris,

^{QVOD}
SERENISSIMI

ELECTORET DU-
CES SAXONIÆ , &c. THURIN-
GIÆ LANDGRAVII, &c.

More majorum , & secundùm Imperii Leges pacis-
qve publicæ Constitutiones meritò
exercent;

*Ad tuendum pristinum Statum libertatemq;
supradictæ Civitatis ,*

ET

*Tollenda, qvæ adversus veterem & legitimam Reipublicæ formam ;
Eiusdemq; & singulorum civium salutem , parari
deprehenduntur.*

Anno 1663, Mense Junio.

INSTITUTIA PROTECTORIA
IN SAXONIA IN CIVITATE
EREFATENSIA
SICCA

BREVIS EXPOSITIO IMPERIALIS LITERIS

SERENISSIMA

EDITIONIS

CES SAXONIE ACC THURIN

CLAE LANDGRAVII

PROTECTORIUM ET CONVENTUM IMPERII LEGES BACI
EXCECTUS

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LEIPZIG
CIVITATIS

ET

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF DRESDEN
CIVITATIS

ANNO 1690, MENSE IUNIO.

§. I.

Anus agitur sextus decimus, cum occasione tractatum pacis universalis, & mox ortâ inter Senatum populumq; Erfurtensem simultate primâ, dein lite manifestâ, simul etiam recrudescere cœperunt inter **EMINENTISSIMUM REVERENDISSIMUM** ARCHIEPISCOPUM **MOGUNTINUM & SERENISSIMAM DOMUM SAXONICAM** veteres controversiæ, magnis olim motibus tractatae. His tempestivè componendis multa quidem, & quod de animo atque consilio suo asseverare possunt Saxoniz Principes, salutaria & idonea quæsita sunt remedia; Neque aliud actum, quam ut aut amicè & cum perpetua concordia spe transigeretur, aut aliquo judicio de re omni disceptare licet. Horum utrumvis ad hunc usque diem frustra desiderant, pertinunt, postulantq; Serenissimus Elector & cæteri Saxoniz Duces, qui in Thuringia Principatum obtinent: Et res eò spectat, ut exemplo utrinque pernicioso, & autoritas sacratissimi nominis Cæsarei, & jus Sereniss. Principum Saxonicorum periclitari videatur. Quod discriminat, aut culpam ut à se amoliantur, postquam ea, quæ ad Cæsaream Majestatem, & ad ipsum Eminentissimum Archiepiscopum Electorcm, tūm sèpius annis hisce proximis, tūm nuper admodum scripserunt, locum non inventisse compriunt, publicè de jure suo eà qua decet modestiâ compellare statuerunt Augustissimum Imperatorem, Potentissimos Serenissimosq; Reges & Principes, omnesque Imperii Romano-Germanici ordines, quorum interest, pacem coli, & legibus atque judiciis, sine quibus pax durabilis non est, vim suam manere: non alio, quām quo dictum est, fine, ut nempe vel sine litis ambage, ad amicam & æquabilem transactionem perveniatur, aut de causa more majorum cognoscatur; interea verò quiescat ea, quæ jam nec quidquam obtestantibus Principibus Saxonicis, sub schemate Cæsarei nominis in Erfurtenses exercetur vehementia, quā debilitari aut perire deprehenduntur jura Saxonica in Provinciâ Thuringiâ & civitate Erfurtensi, & hujus ipsius Libertas, qua-

A 2

2.

tenus eam a multis seculis tenuit, & jusque conservanda causâ in Saxoniam
Ducum protectionem singularem pactis publicis ad perpetuum tempus
se se contulit, aliisque etiam modis se illis obstrinxit. Potuisset ad de-
monstrandam Justitiam petitionis Saxonicae, fusius prolixiusque,
allatis magno numero veterum novorumque documentorum testimoniis,
disserti: paratumque est scriptum eâ fini apologeticum, lingvâ patriâ, in
tempore quando opus videbitur edendum. At quoniam festinatione
alterius partis coventum est, ut agendi potius, quam scribendi, sit ne-
cessitas, brevi hoc veluti indice, fundamenta juriuin, quæ allegat Sere-
nissima familia Saxonica, & quæ in clientelâ ejus est Respublica Erfur-
tensis, designabuntur; unde de origine & progressu controversiarum,
& quæ sit querendi Principibus & civitati causâ, judicium fieri poterit;
indeque apparebit æquum, justum, necessarium, & curâ Majest. Cæsar.
Imperiique ordinum dignum esse, audiri gravatos, & rem totam hone-
sto legitimo, stabilique modo componi aut decidi, finemque & præ-
sentibus & futuris litigiis turbisque statui.

1

sup. §. 2. Omnia vero inter partes, quas nominavimus, simulta-
tum inimicitiarum, litium, seditionum, imò & bellorum, & quæ
ad bellicorum instar motuum aliquando gesta fuerunt, fons & origo la-
tet in ea quæstione, atque ex illius assertione vel negatione momentum
totius causa pendet, cui nempe suprema potestas, (quatenus illa secun-
dum leges patrias Salvâ majestate Imperatoris & Imperii haberi exerce-
rique potest,) in urbe Erfurtensi competit; de hac enim vel palam vel
sub alijs vocabulis certarunt s̄x numerō & Moguntini Praefules, &
Thuringia Landgravi, (quorum jus seculo ab hinc quinto ad Marchio-
nes Misnenses, Electorali & Ducali Saxonici Ducatus axiomate post-
modum insignitos pervenit,) & ipsa civitas Erfordiensis; Hæc ex te-
nuibus quidem, ut aliae, initis pagisque aliquibus in eam amplitudinem
coalita, ut inter magnas & opulentas Germania urbēs merito referri
possit, etiam absq;e titulo imperialis Libertatis, cum tamen vel habuit
antiquitus vel adquisivit statum, iisq;e fuit opibus, ut à subjectione mu-
nicipali non difficulter se se tueretur: exemplo aliarum Germania ci-
vitatum, quæ Principum nomen potius quam vim imperandi agnoscunt,
sive quod certis conditionibus in potestatis cujusdam speciem ab initio
consenserunt, vel plenè subjectæ, occasione temporum: partes quas-
dam

dam imperii arripuerunt, privilegiisqve & pactionib[us] jus sunt adeptæ. Tale quidpiam in statu Erfurtensium formando intervenisse ex sequentibus planius fiet.

S. 3. Seculo post Christum natum octavo, cum Thuringia sub Francorum regno esset, Saxones verò & à Christi fide & ab regni Franco-Germanici potestate alieni viverent: Bonifacius ille sanctitatis & Episcopalis munera memoria etiam hodie celebris, in extimis hæc regni Franconici, ut tunc fines habebat, oris, Christianæ religionis fundamenta, aut noviter jecit, aut ex vicino superstitionis, qvæ Saxonibus pertinaciter hærebat, contactu debilitata restituit. Is, ut ex epistolis ejus ad Pontificem Romanum scriptis, ostenditur, jam illo tempore Erfordiam sive Erphes-furt urbem paganorum nominavit, atq[ue] in cā Episcopum volente Pontifice constituit. Nemo est tam imperius rerum illius ævi, qvi putet Episcopum illum. sumimum etiam imperium civile in urbe tunc adquisivisse. Neq[ue] id asseruere Präfules Moguntini, qvi extincto mox in cunabulis suis Episcopatu illo, vel ipsi vel per vicarios, Episcopales functiones Erfordiæ, ut in reliquâ Thuringiâ & Hassia exercuerunt. Mansit cum Thuringiâ universa, patentibus Moguntini iuris assertoribus, in Francorum Regum & Imperatorum patrimonio civitas Erphordiensis; imò & in Saxoniorum Cæsarum ab Henrico, qvem Aucupem vocant: descendantiu[m]: usq[ue] ad tempora Conradi secundi cognomento Salici Imp. Nam qvod ajunt Ottone[m] Primum Imperatorem filio Guilielmo Archiepiscopo Moguntino Thuringiam & Hassiam universam donasse; & qvam inde deducunt liberalitatem, qvâ Thuringiæ & Hassiæ Principes ab Archiepiscopis, Principat[i] sui jura acceperint; ea tam diu inter Monachorum qvorundam Erfurtensium commenta numeramus, contumeliosa sanè Serenissimorum Saxonum & Cattorum Principum dignitati, donec clarissima probatione aliud demonstretur, & Imperatorum, qvi post Ottone[m] primum Thuringiam in patrimonio habuerunt, & Ducum Marchionumq[ue], postea Comitum sive Landgraviorum Thuringorum Jus omne à Präfulis Moguntinis ortum titulumq[ue] habuisse, evincatur. Neq[ue] enim historici, qvi in testimonium vocantur, aliud dicunt, qvam Ottone[m] Imp. absente Guilielmum filium Archiepiscopum, provinciis ejus & nominatim Thuringiæ præfuisse, sive eam tenuisse. Moderate itaq[ue]

4.

judicavit Cameræ Imperialis Assessore, cuius sententiam edidit Gylman-
nus, traditionem hanc esse incertam; cordatus tamen dixisset, nullam
& vanam, neque magis veram, quam Guilielmum istum legitimum fui-
se Ottonis Primi filium ex Editha Anglicâ pregnatum; accuratissimi
enim Scriptores naturalem & ex Slavonica captivâ genitum in morant.
Quali quidem nobilissimas provincias à parentibus dari iam illo seculo
nefas & turpe, in Germanicâ certè, habebatur.

§. 4. Deest itaque Archicopis Moguntinis (quorum maxi-
mæ aliâs dignationi & potestati legitimæ aliis locis competenti, nihil de-
tractum cupiunt Saxoniæ Duce) deest inquam, titulus universalis po-
testatis in Thuringiam. Deest idem in Erfordiam, quæ centrum est Pro-
vinciæ. At eundem optimo maximoque jure sibi vendicarunt Saxoniæ
Duce, ex quo Majores eorum Imperatoria concessione, tot diplomati-
bus probatâ, Comitum Provincialium nomen & potestatem adquisive-
runt. Quicunque igitur in Provinciâ Thuringia sunt, cujuscunque or-
dinis & dignationis, post Cælarem, Principis Provinciæ potestatem re-
vereri debent, nisi quo jure ab eâ liberi sint, planè & legitimè ostenderint.
Id nunquam facere potuerunt neque Episcopi, neque Abbares, neque
Comites neque Civitates; aut qui id ausi sunt, id ferè asseruerunt, non
unum eundemque modum imperii provincialis esse, sed sibi quoque
competere, vel partes quasdam potestatis, vel exemptiones ab oneribus
municipalibus; Et hâc ratione sese à provinciæ ordinibus separari con-
tenderunt Erfurtenses, quoties non factionibus in transversum acti ve-
rè & candidè jura & libertates suas sunt professi; nihil segnius tamen
Titulo Principis (des Landes-Fürsten) tum veteri Landgravorum Thu-
ringorum familiæ, tum Marchionibus Misniæ & Saxoniæ Ducibus, qui
Landgraviis successerunt, tributo. Nam quod eo aliquando & præci-
piè seculo hoc nostro, abstulerunt, imò non ita pridem ann. 1646.
Scripto publico evm aliter sunt interpretati, ad ea referri debent, quæ
sunt in contentione partium controvèrtentium, quo pertinent etiam,
quæ illis nominis Sereniss. familiæ Saxoniæ an. 1648. & 1650. acriter fuere
responsa, quibus opus non est, quando intraverteretur terminos
jura sua & Principes & civitas moderantur. Interim quod ad Archiepi-
scopos attinet, stat contra illos, ne vacuum aut derelictum supremæ po-
testatis fastigium sibi accessisse putent, immotum universalis Tituli ad Im-

pe-

5.

perium Thuringiæ fundamentum, nullo ad hoc usque tempus, idoneo
in contrarium arguento labefactatum, iñd omnibus Cæsarum con-
cessionibus sive investituris, quas vocant, publicè & solenniter reno-
vatum, & confirmatum. Huic autem innituntur, & fædus illud pro-
tectorium, in quo recepti sunt Erfurenſes, & quæ ſeditionum atque
turbarum tempore ad fervandum civitatis ſtatutum gesserunt Principes
Saxoniæ, & ante eos Landgravii: Et jus non intercedendi tantum pro
Erfurenſibus, ſed & proprio nomine interveniendi, quo uſi ſunt, atque
etiam nunc utuntur, & in quo immerito ſeſe impediri queruntur, cum
manifesto dignitatis potestatisque ſuę detrimento, & exemplo omni-
bus, qui jure experiri quam manu agere malunt, nocituro. Hæc
ita summatum dicta paulò diſtinctius explicari merentur, ut ſimil pate-
fiat, aſſerto hoc Titulo universalis in Thuringia Imperii, nihil tamen
detractum iri neque potestati & juribus Archiepifcopi Moguntini, neq;
iustæ & debitæ Libertati Civitatis Erfurenſis.

§. 5. Falluntur ſanè, communi quamvis ſed ideo non imagis tole-
rabiliorrore, qui ex vocabulis & titulis jus ſummæ potestatis metiuntur,
& mixturam jurium ad ſummam potestatēm conſtituendam concurren-
tium prætervident aut non capiunt: aut qui ex confeſſionibus & privile-
giis a principe ſeu ſumma potestate confeſſis, plenam ſubjeſtis liberta-
rem afferunt. Tenenda eſt hæc cauſio, ad intelligenda, quæ ex veris
& puris fontibus deducentur, & vitandos errores, in quos non raro
præcipitant, & alieni juris appetentiā incitanſt, qui vulgaribus fer-
viunt opinionibus.

§. 6. Landgravii Thuringiæ cum à Cæſaribus hereditario acciperent
jure, quæ Magistratui in provinçia ſumino ad tempus vitæ aut lubentia Imperatorum, antea mandabantur, jus utiq; universale naeti ſunt ea omnia
exercendi, quæ ſine supremæ, quam Germani omnes reveremur, Majeſtatis offensâ, à Principibus Imperii exerceri poterant. At diversimo-
dæ conditionis erant illi, quos regendos accipiebant. Florebant jam
in Thuringiâ vetuſtæ familiæ Comitum, Dynastarum & Equitum, ju-
risdiſtionem in ſubditos ſuos habentium, erant civitates, quales etiam
nunc ſunt Mulhusa & Northusa, Imperiali libertate gaudentes, erat Er-
fordia cæteras potentia vincens, & plurimis tunc Dominis hereditariis
& Magistratibus, varia potestatis mixtura ſubdita. Unde Comitum
Glei-

100

6.

Gleichensum scil. & *Vicedominorum*, (divitis olim in Thuringia familiis) nomina in formula juramenti solennis etiam nunc celebrantur. Inoluerant etiam feudi consuetudines & nexus, qvo ad morem illius seculi, in majus fidei & militaris operæ pignus, obligabantur Potentioribus, acceptis fundis, prædiis, hominibus, viri militares aut familiae illustres, etiam oppida & municipia. Hoc genus juris sive contractus feudalis frequentabatur etiam in Thuringia; Nam sicut plurimi, nemini quam ipsi Landgravio, ut subditi, ita etiam Vatalli jure & nomine obstricti erant; aliqui tamen vel ex officiopietatis, ut tunc perivaserant, proprietatem bonorum seu fundorum suorum, Ecclesiis attribuebant, aut (incertum qua ratione) aliis etiam extra provinciam illud stribus. Neque tamen propterea decedebat aliquid iuri Summae potestatis Provincialis: distinctione ut nunc, ita & tunc manifesta, inter jus dominii sive proprietatis, & jus potestatis sive territorii universalis. Ita quoque jam tum intelligebatur, quod & nunc per omnem Thuringiam Saxoniamque, aliasque regiones, qui Principem universalem habent, ut Austriam & Bavariam atque alias eodem modo servatur, ad dominium neinpe illud vulgare sive hereditarium posse accedere jurisdictionem civilem & criminalem in colonos & subditos Oppidorum & Pagorum, alioquin operas, census, deciminas, redditusq; alios, qui haec atq; talia habentes vocabantur usitatè hodiè etiam illo sensu voce **DOMINI HEREDITATI** (die Erb-Herren) quorum in una eademque provincia plurimi esse poterant atque etiam nunc sunt. Sed aliud omnino jus erat Principis sive Domini regionis, (die Lands-Fürsten oder Lands-Herren) qui leges farebat, belli & pacis potestatem habebat.

timmo §. 7. Porro, Dominorum illorum hereditariorum ~~bet~~ **Erb-Herren**, non una eademque erat ratio. Plerique quidem pro eorum maximè temporum statu, facile agnoscebant jus Principis, atque à suis iuribus distingvete poterant, in diversum planè tendentibus; Sufficiabantis variis redditus, quos percipiebant à colonis subditisq; suis à inferiorum conditione non multum tunc differentibus; Exercebantq; in illos non contiq; cum ordine judicario, qui postmodum invalidit, at sed iudi quodam modo jurisdicundi & maleficos puniendi potestatem; Nihil autem parum haec spectabant ad Principis universalis curam, neque inventa ferè erat via pecuniam à provincialibus colligendi; Contenei erant

vio sive Principi competuit ab antiquo , atque etiam hodie competit.
 §. 8. ²⁵ Cultiori jam seculo , & ad pacis studia translatis Germanorum moribus , intentior quædam Principatus forma aut cura fuit , erat ad renascentium tunc Justinianarum legum requisita judiciis : aut etisque commerciis , & opibus Provincialium , etiam splendor in aulis major , imperandique & parendi ordo accurasier in vectus est ; acriori in renitentes aut rebellantes vindicta , sublatoque sensim militari priorum temporum genio & promiscuo armorum usu . Alio tamen malo afflictari cœpit Respubl. ob ortis undique litibus , de jure Principum & populi ; sive de modo imperii & libertatis , cuius partem aliquam Germani omnes præ ceteris affectant nationibus , neque qui alicujusmodi erant potentiae proceres provinciarum , aut oppidorum habitatores occasiones negligebant , per quas vel sponte Principum vel quadam necessitate impetrarent , quæ potestatem supremam moderarentur .

§. 9. Inter ordines itaque Thuringiæ , (quod dissimulari , nequit , & ex publicis monumentis nemini his in regionibus ignotum est ,) sedulò in id incubuerunt propositum Erfurientes ; Nam illi & civitatis potentia , & Imperatorum privilegiis variis , & autoritate Archiepiscoporum Moguntinorum , (quos Dominos hæreditarios , Erb-Herren , vocabant ,) nixi , à ceteris Provinciæ ordinibus jam à multis seculis , nequidquam contradicentibus Principibus , segregare se instituerunt , ita quidem , ut nisi vi coacti neque ad Tribunalia facile sese sisterent , neque ad ærarium Principis multum conferrent , imò verò , ut omni Provinciali onere sese liberarent , cum Archiepiscopis suis aliquando societatem inierunt , quarum instrumenta civitatis nomine edita adhuc leguntur . Atque ex his seditionibus atque oppositionibus vel potissima collegerunt argumenta , quibus utuntur contra jus Principum provincialium , & Archiepiscopi , & ipsi Erfurientes , quoties hi factionibus divisi , vel alia spe decepti , quæ turpidis illis temporibus gesta sunt , pro jure interpretarentur , eaque contra morem majorum negarent , quæ negare , pactis jam perpetuis securi , non debuissent .

§. 10. Ceterum Principes Thuringiæ non semper iis viribus & opibus fuerunt , ut cogere resistentes statim possent . Imò vel pecuniā vel præstitis militaribus operis conciliati , vel tædio motuum , jam dudum mitius agere , & privilegiis variis civitatem potius devincire sibi quam ri-

go-

9.

gore à se alienare sunt aggressi. Eo pertinent, quæ ab Erfurtenibus producuntur diplomata duo Alberti Thuringiæ Landgravii & Marchionis Misniæ, quem posteri degenerem cognominârunt, quod odio filiorum multa multis concederet, omnemque Principatus vim variis modis resolveret. Prioris (dati An. Chr. 1280. sext. non. Octobr.) hæc sunt verba, huc pertinentia: *Insuper omnes libertates, consuetudines, gratias & honores, quos ipsa civitas Erfordiensis à nobis habuit usq[ue] præsentibus, confirmamus, & ea ab aliquibus nolumus infirmari.* Alterum ann. 1284. hæc habet: *Omnia jura, libertates, gratias & honores, quos consules cives, nec non tota universitas Erfordiensis à divis Imperatoribus, & Regibus, à nostris progenitoribus, à charissimo patre nostro, atque dilecto fratre nostro, nec non à Principibus Thuringia, à longè retroactis temporibus habuerunt, approbamus, innovamus, & præsentis scripti patrocinio confirmamus.* In hanc formam etiam alia à successoribus obtinuerunt, manifesto arguento Provincialis illius potestatis, ex qua jus privilegii, nascitur, quæq[ue] per concessionem privilegiorum non tollitur, sed probatur. Ad maiorem verò & urbis securitatem & litium temperamentum protectionis pacta cum Principibus inierunt, ad certum primò tempus, certasque præstationes restricta: quorum exempla aliquotjam à tempore Alberti illius, quem nominavimus, civitas allegavit, & in scriptis suis servat. Hoc protectionis vocabulo reperto absumi jus Principis ajunt Moguntini, ad stipulante illis etiam civitate, quoties in suspicionem, nullo quidem Principum merito venit, ac si Principis titulus libertatem eorum prorsus tolleret: sed facile ostendent, ubi opus erit, Saxonæ Duces, non id actus fædere protectorio, ut Jus Principatus Thuringici subverteretur, multo minus ut ex eo aliquid ad Archiepiscopum perveniret, sed ut temperamento hoc utili juris & vocabuli, quæ turbis occasionem sæpè dederant, certa fierent, & utrique parti honorifica. Itaque cum temporaria illa pacta non carerent periculo, ad perpetuum tandem ventum est; Ann. 1483. Ejus pacti momentum ut eo rectius percipiatur, præfanda quædam sunt de ejus occasione & causis: *dein capita illius consignanda.*

§. II. Diximus, non caruisse periculo temporarias conventiones, nam ex temporum conditione vel Principes rigore juris sui, dum renovanda essent pacta, uti volebant, vel civitas spiritus altiores sumens, po-

stulabat, quæ concedi non poterant, salva Principum autoritate. Indeque factum, ut non semel armis fuerit res gesta, in factio[n]es itum, & fœderata, ut diximus, percussa inter Archiepiscopos & urbem, q[ui]ibus bellica societas prorsus æqualis sancta fuit, contra Landgravios cum promissione amplissimâ, (q[ui]a hodiè impetratu esset difficilima,) civitati privilegia imperatoria & regum sanctissimè iri servatum ab Archiepiscopis, q[uo]d cavetur diserte instrumento fœderis decennalis Ann. 1372. inter Joannem Lucelburgensem Moguntiæ Archiepiscop. & Erfurtenses inito. Verum parùm feliciter hujusmodi societates urbi cesserunt, dissitis enim longè Archiepiscoporum viribus, & urbe in meditullio Thuringiæ conclusa, neq[ue] aliunde quam ex provinciâ q[ua]estum faciente, semper redditum est ad Protectionem Saxoniam. Eam primus, q[uo]d scia[n]us, Wilhelmus Saxoniæ Dux non ad certos tantum annos, sed ad tempus vitæ suæ illis promisit, diplomate ann. 1470. dato: In illo notabilc est hoc exordium: *Nos Wilhelmus Dei gratia Saxonie Dux, Landgravius Thuringiae & Marchio Misnia: Postquam honesti & fideles nostri dilecti, Senatus, Senatores, & cives urbis Erfurdia, cum urbe sua, castellis, pagis, bonis & subditis, jam aliquot annis, quorum finis erit ad diem purificationis Mariae proximum, in nostra protectione atq[ue] defensio[n]e fuerunt, & nunc sub anni hujus exitum per legatos suos e Senatu, coram nobis comparuerunt, & nos ut Princepem & Dominum suum (als thren Lands-Fürsten vnd Lehen-Herren) posteaquam de feudis jam investiti essent, & juramentum dixissent, humiliter rogarunt, ut ipsos, ipsorum urbem, castella, pagos, subditos, porro pariter ac ceteras provincias & homines nostros tueri & defendere vellemus &c. In quo q[ui]dem sermone clarissimis verbis enunciatur, quo animo Princeps de protectione imploratus, & ad eam promittendam motus fuerit, nempe ut Princeps territorii, & Dominus feudi; nam & Princeps protectionem debet suis provincialibus, & feudi Dominus ad fidem mutuam, tutelâ atque defensione Vasallorum præstandam obligatur. Neq[ue] offendere quenquam debet, pactis promitti, quod legibus aliâs debebatur, nam id minimè est insolitum, præsertim si causæ adsint, q[ui]a faciant, ut aliquando de dispositione aut applicatione juris dubitetur. Tales sane non paucæ extare poterant inter Princeps & civitatem: Jus etenim Dominii illius vulgaris & hereditarii non pertinebat ad Princepes provinciarum, nihil ferè*

fol.

solvebatur redditus aut census nomine ; nullaque notabilis utilitas ex urbe hâc , præter vestigia illud provinciale , ad Lândgravios perveniebat . Si vocaretur Senatus urbis ad concilium provinciæ , aut detrectabat venire , aut si cæteri ordines tributo juvarent Principem , immunitas Erfurtensium prætendebatur : si paulò severius cum illis ageretur , jam ad foedera cum Archiepiscopis , aut si qui essent in Provincia male parentes Principi , apertè spectabant . Unde mirum non erat , si contra renentes gravius aliquid statuerent Principes , aut saltem de civitatis salute vel non cogitarent , vel segnius quam erga ordines provinciæ , morem gerentes & fidos , ad tutelem & protectionem urbis accingerentur : Itaq; satius erat expressis pactis conciliari Principem civitati , & annuo stipendio præstito , (id enim pactis determinabatur ,) onus defensionis sublevari pariter & necessarium fieri . Atque hunc in modum consultus olim Hieronymus Schurffius Jctus ea ætate celebris respondit , nihil officere juri Principis , si pacta cum Provincialibus de protectione speciali ineat . Vid . Consil . 23 . Ccnt . 3 . & Assessor Caineræ apud Gylmannum , ex hypothesi Principatus Moguntini in Erfurtenses , allatis rationibus , pronunciat , foedera inter Archiepiscopos ann . 1355 . ann . 1372 . ann . 1398 . & civitatem inita , consistere posse cum summa potestate .

§ . 12 . Hæc itaque erat mens Principum cum civitate paciscentium . Imo hæc notabilis illorum cautio , cum apertè dicerent , se protectionem esse civitatem jure Principis , & protectionem hanc vocarent Singularem ; ex dispositione nempe communis juris ad certas regulas determinatam . At pactorum perpetuæ protectionis anno quo diximus , 1483 . styliq; in iis adhibiti subtiliores profundioresq; fortassis causæ fuere , quæ in illorum temporum hominibus convenire putentur , & colligi possunt ex consideratione occasionis , quæ ad perpetuum illud pactum viam aperuit . Dieterus Isenburgicus , Archiepiscopus Moguntinus in schismate electus pulsusq; sede , & post mortem æmuli , denuo electus , neutro tempore Erfurtenses æquos aut morigeros habuit . Imò his ab Imper . Friderico III . mandatum fuerat , ut omnia Archiepiscopi iurata tanquam seqvestro tenerent , quod illi impigrè sunt executi , cumque jam præcedentibus seculis magna illis cum Archiepiscopis controversiæ fuissent , pulcherrimam occasionem sibi nocti videbantur , Libertatem suam in hoc Archiepiscoporum certamine tanto impensis stabiliens .

liendi , cui consilio haud parum opitulabatur gratia Wilhelmi Saxoniz Ducis, totius tunc Thuringiaz Principis, orbi & tenis , neque fratri sui Friderici Electoris filiis , ob memoriam veteris simultatis , multum prospicientis ; quæ omnia Erfurtenses studiosè observabant. Itaque Dieterus ut valido eos ariete oppugnaret : suis non fidens viribus , ad conciliandum sibi Ernestum Saxoniz Electorem se applicuit, filiumque ejus Albertum admodum juvenem Canonicatus honore in Cathedrali Moguntinâ ornavit, dein supremam Praefeturam eorum , quæ in Thuringia & Eichsfeldiana ditione ad Metropolin Moguntinam spectant, splendido tunc Provisoris titulo ei contulit. Huic lese opponere Erfurtenses, neque vicarium tam potentein & potissimi Electoris filium pati se posse aut debere, testabantur ; Ita offensæ Dieteri graviorem aliam ob vicinam potentiam addiderunt , Ernesti nempe Saxon. Electoris cui dignitas filii cordi erat. Ita quidem , ut hic Erfurtensibus omnibus provinciis suis, nihil mutatus patrui Wilhelmi intercessionibus , interdiceret , aliaque in ipsorum odium & damnum faceret aut permitteret, Sic jam confidentior factus Dieterus, publicato scripto Erfurtenses acriter incusavit , de iis , quæ in se atque metropolin ad id usque tempus admisissent. Ut verò civitatis contradictiones uno veluti ictu confinderet, aperte professus est, omnem in Erfurtenses potestatem non secus atque in alia oppida Moguntinæ sedis , sibi & successoribus suis Archiepiscopis competere. Huic scripto itidem publicè respondit civitas, negans omnimodam illam potestatem , suaque jura entrans : hæc gesta sint anno 1480. interque ea decepsit Dieterus ; & Albertus ille Saxoniz Dux Electoris filius, cum Episcopi munus per annos capere non posset, Administrator Archiepiscopatus constitutus est : metuendus sanè civitati dupli nomine , nam & repulsâ offensus erat , & paternam potentiam Metropolitanis viribus junxerat, ut idoneus maximè esset , qui ex instituto Dieteri civitatis libertatem subverteret. Statim itaque ad componendas lites prinos se ostendere Erfurtenses, & initium negotiationis mox ab initio Alberti magistrati factum est. Obiit eo tempore Wilhelmus Saxoniz Dux, & Thuringiaz Principatum ad Ernestum Electorem , & Albertum seniorem fratrem ejus transmisit; quem illi deinde , ut alias ditiones suas diviserunt, animoq; paulò pressius ad res Thuringicas à patruo non sat commodè curatas , converso, de statu Rei-

Reipubl Erfurtensis serio deliberare cōperunt. Nam civitas florens, & ab omnibus sibi metuens prolati pomærio munimenta ingentia sibi circumdederat, extructa etiam arce, in monte urbi proximo, in quo monasterium virginum fuerat, nomine S. Cyriaci: quæ munitio agrè habebat, & Moguntinos & Saxones: Pius tamen II. Pontifex sive Aeneas Sylvius Erfurtensis contra Archiepiscopum patrocinium ferebat, & pacto protectorio postea initio remissa fuit actio, quam Principes de munimento noviter excitato, moverant.

§. 13. Hoc itaque rerum statu, Pacta illa ann. 1483, inter Saxoniæ Principes, & urbem inita sunt, eodemque die etiam inter Administratorem Albertum & cives conventum. Mutuam sibi operam Moguntinis & Saxonis præstantibus. Nam quod illi aliquando questi sunt, Saxonicos legatos, à parente tanquam arbitros & internuncios filio additos, res suas clanculum & separatim cum Erfurtensisbus egisse, jam olim negatum est, neque præter iniquas suspiciones quidquam profirmando illo prætextu allatum. Imò dubitari non debet, & infrà cum de pactis Moguntinis agetur; doinestico testimonio probabitur, sapienti consilio omnia tunc administrata, & si ea posteris moderatio fuisse, fundamenta jacta fuisse, quibus perpetua inter omnes pax constanter posset inniti. Neque tamen dignitatem avitam, & jus majorum suorum ita neglexerunt Principes Saxonici, ut per pacta hæc perierit illis vis imperii ad pacem & securitatem provinciæ spectans, aut si, quod abominatur tota Serenissima familia, pacta hæc aliqua ratione tolli possent, non integrum illis esset jus omnne, quod etiam extra pacta conventa in Thuringia atque civitate hâc ex generali Landgraviorum & Principum provinciæ axiomate illis deberetur. Hoc monent atque afferunt non in detrimentum Clientium suorum Erfurtensium, quibus perpetuam pectorum fidem se esse servaturos, neque illis unquam abusuros esse, & testati sunt s̄apissimè, & hic quoque solennissimè testatum cupiunt, sed potius in favorem & utilitatem eorundem. Posset enim fieri aut artibus adversariorum; nimis jam frequentibus, aut ignaviâ, aut pusillanimitate, (ne quid durius dicatur,) rectorum civitatis, ut Protectionem Ducum Saxon. contra insidiatores libertatis, neque Senatus, neque è civibus aliqui, implorarent, & ita obtenderetur, beneficia invitis non conferri; neque protectores sese introinittere debere non vocatos.

Huic

Huic itaque elusioni pactorum, ad interversionem libertatis Erfurten-sis inanifesto tendenti, opponitur non secus atque a majoribus saepè publice coram Imperatore & Statibus factum est, Jus illud Principis, salvis pactorum conditionibus, cum in finem, eoqve casu, exercendum, ut maneat is status civitatis, qui ab antiquo fuit, & cujus quo pacta haec foederis consistere possunt, neque vitio vertatur Saxonie Ducibus, si hoc jure utantur, quoties adimadvertisunt tentari, quae formam Recipub. mutent, Libertatem minuant, aut civitatem in eum dejiciant statum, in quo pacta servare non possit; quod fieret maxime, si alienæ potestati subjecta, neque belli neque pacis tempore praestare valeret, ad quæ patetis obstringitur.

§. 14. Jam ea, quæ diximus, tum ex verbis & mente pactorum, tum ex usu rerum ad hunc modum atque finem gestarum planiora sient. Pactorum autem capita haec sunt: (1.) *Principes Saxonici, urbem Erfurtensem, ejus Senatum, cives, castella, pagos, subditos, agrum, bona. ea modo, quo subditos suos proprios* (de hac oppositione jam supra dictum est,) *contra quemvis, intra atque extra provinciam suam, tuerintur atque defenduntur.* (2.) *Arresta & confusiones judicarii ordinis cessant. Cives prout res poscit, vel coram Senatu, vel coram tribunali Moguntino; Provinciales coram judicibus suis causam dicunt: lites civium & provinciarum intra quatuor menses terminantur.* (3.) *Commeatuum liberum & via publicæ usum, nisi summa sit provincia necessitas, Principes non impedunt.* (4.) *Patiuntur urbem omnibus privilegiis Casareis & consuetudinibus legitimis uti.* (5.) *Offensam quam sibi fieri putarunt in munitione arcis S. Cyriaci remittunt.* (6.) *Feuda more majorum civitatis concedunt.* (7.) *Quæ urbi aut civibus debitorum, vel alio nomine causas sunt servanto.* (8.) *Ut redditus, quos civitas extra urbem in jurisdictione Saxonica haber, praestentur, implorati curant.* (9.) *Jurisdictioni Senatus & civitatis nihil detrahunt.* (10.) *Corpora in via regia occisorum, salva praefectorum Saxoniorum in facinorosos animadversione, Erfurtenibus intra jurisdictionis sua fines tollendi & sepeliendi jus esto.* (11.) *In viis illis intra dictam Erfurtensem nemini vis inferio, neque debiti causamanus injicitor.* (12.) *Venationis jus Civitati in agris suis liberum esto.* (13.) *Pastu pecorum damnum illis nemo Principum nomine infero.* (14.) *Unusquisque de bonis suis in loco domiciliij tributa*

præ-

præstato. (15.) Profugi è civitate contra ius fasq; non recipiuntur, sed
 ad causam dicendam vel in urbe, vel intra Provinciam Thuringiam adi-
 guntur. (16.) Si Senatus ad Principum judicium provocet, hi, ut de
 causa amicè transigatur, curanto, aut sententiam legitimè, modo hic pre-
 scripto, ferunto. (17.) Extra Principatum Saxonorum terminos Er-
 furtenses ne citantur. (18.) Civitas Principibus singulis annis in festo
 purificationis Mariae mille & quingentos florenos perpetuo solvito. (19.)
 Auxilia pro defensione provinciae arcendisque hostibus, congrua & idonea
 cum subditis Principum in omnibus causis, de quibus Principes jure certa-
 re & arbitrium ferre parati sunt, submittito: si de numero questio sit, bini
 utrinque arbitrii delecti eum definitio, & si sententiis paribus certent, E-
 piscopus, qui eo tempore fuerit, Numbergensis, calculo suo rem decidito.
 (20.) Damnum armorum, equorum aut captivitatis, eo modo, quo civi-
 tibus suis Principes resarcunt, etiam Erfurtensibus resarcunto, iisque
 præde aqua inter illas portio dator. (21.) Si non defensionis sed ultionis
 causâ Principes bellum gerant, Erfurtenses septuaginta quinque equites
 totidemque pedites cum ceteris Principum subditis mittuntur. (22.) Si uni
 Principum militent, ab altero non evocantur. (23.) Si dum in expeditio-
 ne essent, Thuringia invaderetur, domum remeandi jus esto, inde con-
 tra provinciae hostes consilia & vires porro jungunto. (24.) Si lis sit in-
 ter ipsos Principes, Erfurtenses, communes utpote homines, neutri open-
 ferunto. (25.) Si Principes cum hostibus paciscantur, Erfurtenium
 rationem habento, aut si hi ab hostibus aliquid patiantur, illos ut semetipso
 subditosque suos defendunto. (26.) Ab his pactis excipiuntur utrinque
 Pontifex Romanus, Imperator: à civitate seorsum urbes Thuringiae Im-
 periales, Mulhusa & Northusa, certa rāmen conditione. Archiepiscopus
 verò Moguntinus excipitur eo casu, quando Erfurtenses juri coram Prin-
 cipibus stare noluerint. Conventum etiam (27.) ut controversiâ inter
 Principes & civitatem orta, bini ab utraque parte arbitrii constituantur,
 qui eam componant, vel ex sententia juris peritorum decident. Deniq;
 (28.) cavitur, ut neutri parti unqnam liceat à pactis hiscō recedere; aut
 illis renuntiare, solutaque sunt, ut aliiude constat, Principibus centum &
 quinquaginta florenorum millia, magna eo præsertim tempore summa,
 neque sine mysterio eodem die, nempe Luna post feriam Purificationis Mariae,
 subscriptum fuit fœderis & transactionis instrumentum, quo & alterum cum
 Alberto Administratore subscriptum est, quod infrāmemorabitur.

§. 15. Quæ sit vis pacti hujus ad firmandum jus Principum & ci-
vitatis accurate considerantes non latebit. Erfurtenses certe in omnibus,
quæ cominodum atque favorem habent , subditis propriis & plenariis
Principum pares facti , in oneribus tamen determinationem impetra-
runt, ultrà quam (quod ad urbem attinet ,) obligati non sunt, & privi-
legiis atque libertati suæ firma dederunt fulcræ & fundamenta ; tūm
iplorum Principum , tūm Archiepiscopi respectu. Principes quoque
pensionem illam annuam & militaria servitia pacti , dignitatis & utilita-
tis suæ rationem habuerunt, quod & aliis capitibus factum est : Unde
Assessorem Cameræ , qui apud Gylmannum sententiam suam contra
hanc transactionem dixit, male habet, quod de arce S. Cyriaci loquen-
tes superioritatem sibi tribuere videantur Principes, item , quod jurisdictionem
sibi eo ipso adscribant , dum ajunt Erfurtenss extra provin-
ciam non esse evocandos. Deinde quod cives se Judicio Principum
submiserint , coque etiam trahant ipsum Archiepiscopum , aut si is Prin-
ceps judices ferrenolit , contra ipsum quoque protectione Principium
uti possint, quod planum esse ait collato articulo 26. cum 16. vid. Sym-
phor. Gylmann. Tom. I. Tit. 2. de materia convent. & reconvvent.
num. 144.

§. 16. De hâc verò clausula , & judicio illo compromissario,
quoniam riuper admodum in controversiam vocari cœpit , notari hie
visum est ; More veterum inter fœderatos etiam imparés conditionem
illam mutuo adjectam fuisse , (wo man einander zu recht machen scho)
Si alter alterius arbiterio & indicio causam permettere voluerit : Quo non
aliud dici videtur , quam illud , juri atque æquitati conveniens , si justam
causam habeat fœderatus . At quoniam de jure quæstio incidere solet ,
facillimus modus , quo dubitanti fœderato satisfieri potuit , additus est ,
nempe ut is ipse judex & arbiter constitueretur. Itaq; illis temporibus ,
cum in Germania non satis constitutis aut receptis inter Principes præ-
sertim & potentiores alios judicis , manu potius quam judicio lites diri-
merentur , nihil erat consuetus , quam ut antequam arma sumeret ali-
quis , tanquam ex jure gentium adversarium ad dilceptionem causæ
provocaret : quam si is recusaret , tunc denum tanquam contra injustum ,
(der kein Recht leyden wolte /) auxilia ex fœdere ferebantur. Hoc adeò
crat vulgare , ut Principes non fœderatorum tantum æqualium judicia ,
sed

37.

Sed & ordinum provincialium, atque adeò subditorum suorum
latores scilicet testarentur; Et in tabulis federis Moguntinorum Pra-
fatum cum Erfurtensibus, supra allegatis, quo tempore scilicet inter illos o-
ptimè conveniebat, eadem habetur reciproca judicii admissio. Sed in
pactis hisce protectoriis id speciale est, & notatum ab Assessore Came-
rae, uti diximus, quod eo casu, cum urbs Principum implorat auxilium,
etiam contra Archiepiscopum suum, acne illi ex hypothesi pro Princi-
pe urbis habet, non tantum submittere se deberet iudicio Principum,
quem putat nihil juris in urbem competere, imo & forma (art. 16.) iam
prescripta sit, quæ in iudicio servaretur. Unde simul patet, laxè nimis
asseri à propugnatoribus Moguntinæ dominationis, Exceptum esse
Archiepiscopum in hoc fœdere, neque contra eum auxilia ferri à Princi-
pibus debere. Nam et si honori ejus, ut par erat, consultum fuit
nominato eo inter exceptos: nihilominus tamen adjecta illa de iudicio
Principum cautione, id manifestò infertur, quod arguit Assessor ille,
si civitas iudicium Principum admittat, Archiepiscopus verò recuset;
tunc protectioni etiam contra illum locum fore, atque sic publicè te-
stari Principes & civitatem, Archiepiscopum non esse Dominum su-
premum aut ordinarium civitatis, quo jure enim resistere illi, aut ad a-
liorū Principum iudicium cum trahere potuissent cives & subditi! Ju-
dicium autem hoc, ex compromissio esse, non diffitentur Saxoniæ Princi-
pes, namque habere vim & conditionem, quam diximus, ut qui illo uti
nolit, jus det fœderato, & protectori de auxiliis statuendi, quod vi-
sum fuerit; cessante obligatione vel ferendi opem, vel parcendi aliis,
qui iudicem pati nolint. Si quid verò præter hoc pactitium & singulare
iudicium, jurisdictionis habuerunt Principes, illi hoc quidem pacto nihil
est detractum, sed, ut innuit autor relationis apud Gylmannum, ei potius
non uno pactorum articulo fuit prospectum.

Constat igitur ex pactorum Formula, Principes Saxonicos
obligari, ad tutelam urbi Erfurtensi contra quemcunque, imo & contrà
Archiepiscopum, quoties is iuri stare nolit, præstandam, & eo quidem
modo, quo carteros subditos suos protegere at tueri debent, id est,
sive implorentur, sive non implorentur, & ex officio; quotiescunque
nimis viderint, vi agi, iuribus civium derogari, pactis fraudem fieri,
Provinciae quietem turbari. Idem porro probatur publico usu rerum,
post bel

post pacta hæc à Principibus gestarum , ex quibus optima fuit conventionis interpretatio , præsertim si actus illi exerciti fuerint publicè nemine contradicente , aut si contradixerit , vel judicio vel actus continuatione victo . Et hujus quidem generis actus longè clarissimos nobilissimos mosque , quibus Saxonici Principes , ortâ in civitate seditione , omne ius suum strenue pariter & prudenter cum moderatione persecuti sunt , prolixè narrari possent , manifesto cum documento , eandem nunc agendi rationem esse , rebus eodem ferè modo , quo tunc sese habentibus : sed ut instituimus , compendio sermonis utemur .

§. 18. Ortâ , uti diximus , anno 1509. seditione , Senatus , & qui è seditionis jam illi erant tanquam ephori additi , electos vocabant , Fridericum Electorem , Georgium & Johannem Saxoniz Duces per legatos & literas , ut ad componendas turbas , consiliarios suos in urbem mitterent , rogarunt formula solenni , **als ihre Lands-Fürsten / Schutz- und Lehens-Herren /** ut Principes supremos , Protectores , & Dominos fendi . Agebant id bonâ fide Principes , cum interea Ministri Archiepiscopales concitatam jam in Magistratum plebem , ad se pellicere & eo impellere cœperunt , ut misso consilio de Saxon . Principum ope imploranda , desideriorum suorum finem ab Archiepiscopo exspectarent . Et cum indignatio plebis maximè orta esset ob magnum æs alienum , à Senatu clam , ut dicebant , populo contractum , Ministri , quos diximus , non aliam magis ob causam exhaustas esse ærarij vires , quam ad pecuniam illam colligendam , quæ ante annos 25. Saxoniz Principibus , ad impetranda pacta protectionis fuisset promissa , & dein soluta : frustra excusantibus Senatoribus , & salutare illud fuisse civitati , & non minimam pecuniæ partem Archiepiscopo , & Collegio Cathedrali numeratam , & ingentes sumtus muniendæ urbi & arcii impensos fuisse . Nihilominus enim turbidissimi è populo Senatum omni spoliant potestate , aliquos etiam in vincula conjiciunt , reliqui ex optimatibus turbe profugi in Saxonie : Principum oppida sese receperunt . Cum vero imploratus interea à factiosâ plebe Uriel Archiepiscopus Moguntinus , Legatos in urbem mitteret , hos Praefectus Electoris Friderici & Joannis Sax . Duc . Fridericus Thunius eques , aditu prohibuit , juramentoque obstrinxit , ut domum redirent , neque unquam sine venia Principum Erfordiam intrarent . Factum hoc suum absentibus Principibus gestum est .

mul-

multis rationibus defendit Præfectus, iphisque legatis prolixo sermone significavit, se animadvertere, illos seditionis forum precibus excitatos, res novas in urbe sua autoritate non esse composituros sed aucturos, neque obscurum sibi esse eō tendere omnia, & ideo foveri plebem in Senatum petulanter insurgentem, ut Archiepiscopo Moguntino inter has turbas major potestas, quam more majorum fas esset, concederetur, hoc non passuros esse Principes, neque ordines provinciæ, quibus cum consilium contulisset: Erfordiam in provincia & ditione Saxoniam sitam eo in statu, qui ab antiquo fuerit, conservandam, manente obligatione, qua devinciatur Saxoniæ Principibus, qui parati sint unâ cum Archiepiscopo communi & sincera opera turbas sedare, restituto ante omnia magistratu urbis, quem cives nullo jure ante causam cognitam, juvantibus pessimo exemplo Moguntinis ministris, autoritate spoliassent, & urbe exegissent.

§. 19. Hæc atque alia retulerunt ad herum suum legati, & is litteris ad Electorem & Duces scriptis nihil contra jus Principum dixit, sed id tantum petiit, ut legati nexu juramenti liberarantur, *sibi non aliud suffuisse consilium, quam ope & auxilio Saxonorum Principum, quo care civitas hoc præsertim tempore non posset, turbas componere; imò nihil se derogaturum protectioni Principum.* (Literæ dic Jovis post diuis Apostol. 1509. scriptæ extant in scriniis Principum.) Idem repetiit b. clarissimè, cum Mulhusæ (die Galli hoc ipso anno) interveniente Laurentio Episcopo Wurceburgensi de his rebus ageretur, Legatione amplissimâ ab utrâque parte missa. Liquidum itaque tunc concessumque erat, Saxoniæ Duces Jure protectionis, & ut Principes, in quorum Provincia urbs sita esset, (als die Fürsten/in deren Land die Stadt liegt/) sunt verba Moguntinorum Legatorum, ad turbas sedandas admitti debere. At in eo discrepabant, quod Saxonici restitutionem Senatus ante omnia urgebant, Moguntini verò plebis favorem quæsiti, ante restituionem cognoscendum esse statuebant, itaque re infecta non tunc tandem, sed & Augustæ Vindelicorum in Comitis anno subsequente 1610. habitis, discessum. Quanquam & Imperator ipse Div. Maximilianus I. & Electorale Collegium & Principes aliqui, Ulricus impensis Wurtembergicus, omnem operam componendis his inter Electorem utrumque controversiis nayarent. Negabant nempe, quidquam se esse

esse facturos Saxonie Principes, antequam Senatus restitutus, & exiles in urbem reducti forent, captivique dimissi. Interea plebs prono in Moguntinos favore terebatur, quod hi restitutionem Senatus impedirent, omniaque ex sententiâ seditionisorum agerent, capitali etiam supplicio affectis, quos illi vellent, & inter eos Tribuno Civitatis primario, (Ober Bierherren), Henrico Kellnero, quem tormentis immanniter ex cruciatum, & ad confessionem criminum, ad mortem usque postea revocatam, adactum, seminecem in patibulum egerunt; Iuramenti vero novi formula nunquam antehac usitata, Archiepiscopo civitatem obstrinxerunt, de qua postea dicetur. Imperator autem sibi finem Comitiorum, Laurentio Würzburgensi Episcopo, & Michaeli Comiti Wertheimensi negotiis dederat, ut suo nomine, ad scitis Electorum quatuor Legatis, & Senatoribus quibusdam ex Urbibus Norimberga & Francofurto, de controversia tota inter Principes, tum & inter Senatum & cives amicè componenda agerent, aut si id non procederet, in quo judicio Commissariorum submitterent se partes, tunc omnia ad Cæsarrem referrent. Interim decretum ab Imperatore, & Statibus interpositum est, ut ab arinis & motibus quiesceret, Exules in urbem restitucentur, iuramenti novi Moguntinis promissi formula in suspense esset; Captivi tamen à Princip. Saxon. (nam eorum justu aliqui à seditionis in provincia deprehensi in carcere erant conjecti,) quam à civitate in Cæsaris manus sequestrarentur.

§. 20. Smalcaldiæ itaque dicto die mense Augusto anno 1510. coronam Legatis Cæfareis actum est inter Archiepisc. Moguntium, cum quo causam jingebat Civitas & Senatus è seditionis constitutus; & Electorem Saxon. fratremque ejus, quibus se applicuerant exules; His principium questionis à restitutione exulum & observatione decretiv novissimi Imperatorii fecere Saxonici & exules, admodum questi de horrendo Kellneri supplicio, & caliis contra jus fasque gestis, Moguntini vero prejudicio hoc declinato repellere potius ab omni actione Saxonie Duces nitabantur, asserto sibi in urbem Principatu, negato etiam, quod antea literis & legatorum voce concederant laudaverantque protectionicis Saxonice jure. His, ut acta testantur, (quæ integra utique quemadmodum in Scrinijs Saxonicijs, ita & in aulâ Celarca & Moguntia reperiuntur,) opposuere Principes Saxonici Jus Landgravijatus & ter-

territorii in Thuringia universale , Pacta protectoria ; Sacramentum
 præterea fidelitatis , quo urbs feudorum nomine ipsis esset obligata , ne
 gabant verò protulit & planissimè , allegatum jus Principatus Mogunti-
 ni ; professi , nullum præter se esse in Thuringia Principem . (*Landes-
 Fürsten*) servaturos tamen omnia Archiepiscopis jura , dum illis mo-
 do contenti foret , civitatis administratione abstinerent , & juramenti
 novi formulam tollerent . Eadem repetebant exules ; scriptis , quo-
 rum aliqua typis vulgata sunt , & nuper admodum à Senatu urbis allega-
 ta , id ipsum , quod intendedant Principes , multoties confessi ; nempe
 Saxonie Duces , Erfurtensium non protectores tantum & fecidi Do-
 minos , sed & Principes territoriales esse . Imo , quod apprimè notandum ,
 ipse Senatus seditiosus quanquam Jurisperitis duabus Moguntiæ acci-
 tis uteretur , prætentibus judicibus & partibus , ad objectionem , quod
 contra morem majorum titulum Principis *des Landes-Fürsten* non tri-
 buerint Saxonie Elect. & Ducibus , maioremque potestatem , quam
 fas esset , Moguntinis concederent , diserte sunt testati ; se eo animo esse
 semperque fuisse , ut Archiepiscopum quidem Moguntinum pro domi-
 no hereditario & judice ordinario , Electorem verò & Duces Saxonicos ,
 pro Principibus suis territorialibus , feudalibus Dominis , & Protectori-
 bus haberent . (Verba sunt : *Derjenigen / die zu Erfurdt blieben / Men-
 ning vnd Gemüth ist nie anders gewest / auch noch nicht / denn meinen gnä-
 digsten Herrn von Maynß / als ihren Erb-Herrn vnd ordentlichen Richeer /
 / de hoc infra dicendi locus erit ,) metue gnädigste Herrn von Sachsen für
 ihre Landes Fürsten / Echen vnd Schirm Herren zu halten / vnd beyden Ihren
 Chur. vnd Fürstl. Gn. gern das zu thun / das sie einem jeglichen nach Ver-
 mögen schuldig vnd pflichtig .) Repetiit hoc Senatus novus seu putati-
 vis , ut à Saxonie Principibus & ipso Cæsare hoc tempore vocabatur ,
 literis mox post finitum conventum Smalcaldensem id exaltat . Cruc . 1510 .
 ad Fridericum & Johannem Saxon . Elect . & Ducem datis , quibus præ-
 fati , sibi immerito imputari ab exilibus quasi jus Principum imminue-
 rent , pacta violarent , & aliis se subjicerent , addunt , se omnino Duces
 pro Principibus suis laudatissimis pientissimisque juxta formam pacto-
 rum submissè atque humiliter coluisse , idque etiam porrò facturos , &
 legatos suos Smalcaldia sufficienter hoc esse testatos . (*Verb. literar .*
Denn wir je Euer Chur. vnd Fürstl. Gn. für unsre löbliche fromme Lan-
 des des*

des Fürsten / Schutz- vnd Schirm-Herren / nach Vermeldung ob erührten Schieds vnd Vertrags / mit aller gebührlichen Underehängigkeit gehalten haben / vnd noch gedencken vnd wollen. Es haben es auch E. Chur- vnd Fürstl. Gn. auf der Handlung unserthalben jetzt zu Schmalkalden geschchen / auch angezeigtter massen vnd nicht anders vermerket.)

§. 21. Si tali aliqua professione unquam usi essent Erfurtenses erga Archiepiscopum , præsertim in judicio & contentionis gravissimæ fervore , qualem tunc edidere , & innumeris posthac vicibus , tunc mirum non foret , tanto conatu & tam confidenter à Moguntinis jactari jus Principis. Neque tamen , quod iterum itetumque Saxonæ Principes profittentur , sub hac appellatione quidquam contra veterem urbis statum , aut contra Jurametropoleos Moguntinæ contineri volunt , aut illis detratum iri , sed potius secundum pacta & observantiam antiquissimam omnia salva futura esse spondent atque pollicentur ; Idque jam tum coram delegatis Cæsareis særissimè sunt polliciti. (Unter andern mit diesen Worten : Denn es je Ihrer Chur- vnd Fürstl. Gn. Meinung nicht ist , daß sie der Kirchen zu Maynz / Iches / das ihr von Alters her bis auff die Empörung in Erfurh zugehört hat / entziehen ; es ist auch Ihrer Gnaden Gemüth nicht / daß sie in einige andere Gerechtigkeit / denn wie sie vnd ihre Eltern dieselbigen bey denen von Erfurt vor dieser Irrung gehabt / vnd vor vielen Jahren herbracht haben / eindringen / oder daß Ihre Chur- vnd Fürstl. Gn. denen von Erfurh an ihren Freyheiten / Gnaden / guten Gewohnheiten / vnd allem Heilkommen einigen Abbruch thun wollen. Sed hæc surdis tunc auribus narrabantur , negotiumque commissionis Cæsareæ sine effectu fuit. Continuatis vero hoc modò Erfordiæ turbis , nec receptis exilibus , Principes Saxon , protestati sunt , se sibi in tempore & loco non defuturos , neque quieturos , donec innovationibus omnibus sublatis , pristinus urbi status rediret , & de admissis in se ac suos satisficeret. Idque etiam , licet acriter obstantibus , & Urielle ; & qui ei succedit ann. 1514. Alberto Brandenburgico Archiepiscopis præstiterunt , fundamento atque proposito suo constanter innixi , quod patet ex iis , quæ in Comitiis Coloniensibus ann. 1512. gesta , totoque hoc tempore usque ad ann. 1522. ad Divos Imperatores , Maximilianum & Carolum scripto & per Legatos exposita fuere. Magna tamen erat sapientissimi Principis Friderici Saxonæ Electoris moderatio , egregiumque tempe- rā-

ramentum, ne res ad bellum apertum veniret, quo s^epe spectabant Moguntini, implorato Suevici fœderis auxilio, concitato etiam Vladislai Bohemæ Rege; Neque tamen sine severitate res gerebatur, nam & Albertum ab ingressu Erfordiæ, quem is magna cum seditiosi si populi expectatione parabat, missis repetitâ vice legatis scriptisque serijs, prohibuit Fridericus, & Erfurtensibus nisi literas commeatus seu conductus speciatum impetrarent, annis septem provinciam intutam fecit; imò an. 1515. eorum viginti & unum, uno die capitis suppicio Gothæ & Isenaci affici jussit, quod armati urbem egressi damnum provincialibus dedissent, nihil motus neque minis neque precibus ab Archiepiscopo & civitare interpositis. Acrius tamen utrique ad litem prosequendam instigati apud Cæsarem instabant; illi quidem, ut Principatum Moguntinum affereret, & Sixtones ab his rebus abstinere juberet. Fridericus verò ut restitutionem exulum sine armis obtineret, & forinam Reipublicæ, quæ olim fuerat, nam hanc quoque facto plebiscito mirè turbaverant seditiosi, itauraret, quod ei hactenus processit, ut mandatum Cæsareum arctissimum impetraret contra civitatem, quâ sub pœnâ baini innovata restituere jubebatur. Ejus tamen executionem mitis Imperator ad preces Alberti Moguntini, differri voluit; & bellis Italicis, Belgicisque negotijs mirè distractus, non cā, quâ voluisset curā, has controversias atque tricas complecti potuit.

§. 22. Earum itaque rado, & superbia Moguntinorum ministrorum, qui jam dominarum turbis ipse conceperant, (de qua testimonia clavorum & religiosorum co tempore virorum produci possunt,) & moderatione Principum Saxoniorum vicii Erfurtenses ad conciliationem ferid respicere ceperunt, camque tandem impetrarunt an. 1516. legatis magnō numero non semel mense Septembri & Octobri missis. Summa conventionis fuit, ut Civitas agnosceret, se in scilicet propriâ & aliorum instigatu præterito tempore Principes offendisse, promittereque, id porrò nunquam esse facturos, sed pacta sancte servaturos, sublatis novitatibus omnibus, recepturos esse exules, & Saxon. Duces secundum veterem formulam, pro Principibus suis, & Protectoribus habituros. Hæc cavitur literis, quas vocant reversalibus, die XI. mill. virginum 1516. scriptis; Eodemque die Principes diplomate, quod non ita pridem Seiatus Erf. edidit, urbem in gratiam receperunt, & de pa-

D

cto-

etorum observantia juribusque civitatis amplissime sunt testati. Sic restituto civitatis statu cessarunt, atque abolita sunt innovata omnia. Senatus enim, quem seditiosi è quinque collegijs in quatuor reduxerant, ad antiquum modum constitutus est, cessantibus promiscuis suffragijs plebis, quæ ad creationem Magistratum plebiscito an. 1510. extorserant; restituti exules, abrogatum juramentum Archiepiscopo Urieli praestitum, imò & plebiscitum illud totum, typis licet an. 1513. vulgatum, & ipso facto, & statuto postea an. 1520. condito prorsus sublatum: quemadmodum Senatus urbis, edito ann. 1648. contra novatores legem illam, in seditione latam, iterum tanquam ab orco reducentes, scripto publicè declaravit, integrumque & laudem firmati ad hunc modum status urbici ad Saxonie Principes retulit.

§. 23. Objecere, qui anno 1650. apud Commissarios Cæsareos Erfurti res Moguntinas procurabant, legatis Saxoniciis, eadem quæ jam recensuimus allegantibus transactionem illam anno 1516. in seditione ab exilibus factam, & à Cæsare abolitam fuisse. Sed quo fundamento, aut qua specie saltem veri hæc dicantur, nondum licuit intelligere. Non exules, (qui enim poterant, qui nondum in urbem multo minus ad ordinem Senatorium erant restituti, quiq[ue] nihil peccaverant aut innovaverant,) sed ipsi turbatores deprecati sunt apud Principes, promiserunt novata se sublaturos esse, receperunt exules; denique ne in re clara dubitetur, Legatorum Erfurt. nomina, & quæ dixerint scripsierintve, edi, ubi opus est, possunt. Nec Cæsarea abolitio nunc quidem rectè allegatur, contra observantiam centum & triginta amplius annorum, quibus restitutus à Principibus, civitati status ab anno nempe 1516. usque ad annum 1650. duravit, inter gravissimas controversias, quæ inter Archiepiscopos & urbem in judicio Camerali ultra annos quinquaginta, dein in aula Cæsaris longo etiam tempore exercitæ fuerunt. Neque tamen cum omnia conquirerent, queis civitas gravaretur, umquam allegare sunt ausi procuratores Moguntini, Civitatem formâ Reipubl. uti, quam Cæsar decreto abrogasset, imò ne ausi quidem sunt transactionis illius specialis anno 1516. initæ, mentionem facere, cum tamen pacta ipsa protectoria aperte impugnarent.

§. 24. Id quidem negari nequit, Divum Maximilianum I. Optimum justissimumque Imperatorem, impulsum tamen assiduis & importunis.

tatis Alberti Brandenburg. Archicpiscopi precibus, statim atque intellexisset, transactionem inter Saxonie Duces & urbem agitari, magnâ vehementia mandasse, ut ab eâ abstineret civitas, & quam eo usque junctis cum Archicpiscopo consilijs contra Saxon. Principes & exules ab ijs receptos moverat hincem, prosequeretur. Certe intra dies decem, quatuor veluti impetus sustinuit transactionis negotium, nam die 6. Octob. epistola Cæsarea ad Senatum urbis omnesque tribus novo tunc exemplo scripta est, gravi cum admonitione, ut à pactis cum Principibus discederent. Die 10. Octobr. mandati formâ consueta idem severè injunctum fuit, addita ex more magnâ multa contra non parentes. die 10 Octobr. instantiis urgentibus Moguntinis, duo consiliarij Cæsaris in urbem defracti sunt, partitionem exacturi, quorum alter *Martinus ab Heusenstam*, Prator Francofurtensis, impedito, incertum quâ causâ, collegâ, mox comparuit. Et die 17. Octobr. sententia in aula promulgata est, qua reciebantur exceptiones declinatoriae Princip. Saxon. nomine duduim oppositæ, illisque cause principalis ab anno 1510. ventilatae tractatio imperabatur. Verum ad hæc & Principes & Senatus verè expositis transigendi causis, allegatisque ijsdem, quæ haec tenus sèpius nominata fuerunt, potestatis provincialis seu territorialis, feudi, & protectionis juribus, additisque, quæ ad libertatem civitatis pertinebant, & quam nihil novi hac transactione egissent, sed veterem tantum statum instaurassent, facili negotio impetrarunt, ut omnis executio eorum, quæ tam festinanter decreta erant, suspenderetur: Imò Cæsar scriptis ad Fridericum Sax. Elect. die 11. Decembr. anno eodem literis, cum aliqua eorum, quæ secundum petita adversæ partis decrevisset, excusatione, de re totâ amicè componenda cogitaturum se esse, postquam è Belgio redierit, promisit. Ideoque postea die 17. Martij anno 1517. ad Moguntinum Electorem scripsit. Ita quæ contra transactionem decreta erant nullum effectum habuere, & Albertus, post excessum D. Maximiliani, maluit ipsam urbem judicio seorsim persequi, quo sine mandatum illud impetravit die 29. Julij, Anno 1521. à Carolo V. Imper. ex quo postea lis in Camera Imperiali, de qua infra aliquid mémorabitur, cœpta est. Principes verò Saxonies separatim quoque ad Cæsarem detulit, sed is causam omnem ab Aula sua rejicit, rescripto Bruxellis die 23. Februarij 1522. dato, quo proficitur, quæ mandasset ad preces Moguntinas, non eò pertinere, ut sen-

tentiæ vim habeant, sed de re totâ vel transigenda coram Regimine Imperij tractari debere, vel ad Cameram, si litigandum foret, eundem esse, Verum ab illo usque tempore continuatis licet palam omnibus, quæ cauta erant transactione ann. 1516. initâ, nihil contra Principes questi sunt Archiepiscopi, imò exortis postea inter Joannem Fridericum Saxon. Electorem & Erfurtenses dissidijs, Albertus Archiepiscopus cum Georgio Saxoniæ Duce amicè intervenit, ut patet ex Instrumento pactorum ann. 1533. Adhibuit quidem Albertus eam cautelam, ut se intervenisse diceret sub persona Archeepiscopi Magdeburgenis, (nam eam quoque habebat dignitatem,) sed eo tamen hæc valent, ut constet de scientiâ & patientia Moguntinâ; nam illa transactione an. 1533. omnia aut expressum firmantur, aut reservantur Saxonicae familiæ jura, ex pactis protectorijs, & jure Landgraviatus deducta.

§. 25. Vidiimus itaque & Titulum Juris Saxonici & ejusdem Exercitium; Jam ad Archiepiscopalij juris breve examen veniendi locus est. Diximus suprà, idque jam h̄ic repetimus, Archiepiscopis Moguntinis titulum non esse ad universalem & supremam potestatem neq; in Thuringiam neq; in urbem Erfordiensem. Affirmanti, ut vulgo notum est, incumbit probatio. Vocabulis, ut jam monuimus, nemo insistere debet, qui rerum politicarum gnarus est, quanquam ne ea quidem h̄ic allegari possunt, quibus illa, ex qua omnium controversiarum & turbarum origo est, stabilitat summa potestas. Erfordia in Sigillo civitatis inscribitur *Fidelis Moguntiae filia.* Id ultrò conceditur. Sit filia matris Ecclesiæ, quo modo nunc quidem potest, salvis Ecclesiasticis sive Religiosis Imperij constitutionibus. Vocarunt Erfurtenses Archiepiscopum Dominum suum hereditarium, se subditos, sed addita cautione, (nisi cum meri honoris causa in subscriptionibus puta literarum id fieri non potest,) secundum pacta & observantiam, ut postea videbimus, neque titulus ille *Domini hereditarij des Ettherm / in his potissimum regionibus ex quarum more & consuetudine interpretatio sumenda est, æquipollit titulo Principis supremi, des Lands Fürsten /* sed distinctim potius ita vocantur, qui non sunt Provinciæ, sed certi tantum & hereditarij districtus intra provinciam Domini. Jus enim Principatus Provincialis antiquitus hereditarium non erat, majus tamen dominijs hereditarijs, itaque etiam, qui patrimoniali postmodum jure Principatum sunt adepti, maluere provin-

cia-

ciales Principes, quām hereditarii dici, aut utrumque uomen conjunxere, ut nominarentur Erb-Lands-Fürsten. Ostendant Archiepiscopi se unquam vel hoc vel illo modo ab Erfurtensibus nominatos; Nam quod ea fuit posterioribus temporibus (post ortas in religione discordias) autoritas Archi-Cancellarii Imperii, ut in mandatorum Cæsareorum contra Erfurtenses exordiis in vel similis titulus adscriberetur Archiepiscopis, id aliis non auditis, imò contradictibus, fraudi esse non potest, & ostendi queunt vetustiora Imperatorum mandata, Maximiliani I. potissimum, quæ temperantius longè & per modum meræ relationis, minimè verò tanquam in re certa aut decisa, Titulos Moguntinos enarrant; sed mittamus schemata & vocabula, rem ipsam videamus.

§. 26. Ad jus Principis pertinet jus belli, fœderum & pacis, jus sacrorum, jus magistratus constituendi, jus judiciorum, tributorum; alia, &c. qui hæc omnia aut potissima habet, is Princeps est; si hæc aut magnam illoruim partem habeant alii, suo quidem jure, non ex concessu Principis, qui supremam potestatem habuit, eamque si non expresse, faltem tacitè sibi reservavit, frustra allegatur Jus Principis, neque voce illa magis continetur jus supremæ potestatis, quam si quis olim Regi Lædæmoniorum eandem, quam Persarum Reges exercebant imperandi rationem, ob nominis regii similitudinem tribuisset.

§. 27. De belli & fœderum jure aliqua jam dicta sunt. Bella plurima olim gessit civitas, invitis aut insciis Archiepiscopis, fœdera non pauca cum iisdem, ut narratum fuit, iniit, quædam etiam cum aliis. Id verò, quod cum Saxoniæ Ducibus pepigit, ejus est generis, ut juxta id consistere non possit Suprema illa potestas Moguntina. Viderunt hoc Archiepiscopi, & imprimis Albertus Brandenburgicus. Itaque tot laboribus sumptibusque id potissimum egit, ut à fœdere isto abduceret civitatem. Primum hoc atque ultimum erat, de quo in transactionum testamentis, quæ plurimi & magni Principes eo tempore suscepserunt, quærebatur. At cum persuaderi hoc minimè posset sapientissimis fortissimisq; Principibus Sax. actionis suæ in Camerâ contra civitatem hoc secundum caput fecit Archiepiscopus, dum questus est, urbem contra jus supremæ potestatis, Moguntino Archiepiscopo scil. competentis, fœdere & tributo, & militaribus stipendiis Saxoniæ Ducibus sese obli-

gasse, rescindi eas conventiones debere, aut nullas declarari. Respon-
 dit civitas generatim primò, & ad rem ipsam, sibi jus tœderum ab anti-
 quo competere, dein ut dici solet, καὶ ἀνθεπον, fœdus sciente pation-
 te aut consentiente Archiepiscopo initum, neque juribus ejus adversari,
 quæ particulariæ essent, neque ad lumen pertinerent potestate in. Dis-
 putatum fuit annis ferè sexaginta; & absoluta ab hoc actionis capite ci-
 civitas, an. 1578, additâ clausula, ut juribus Archiepiscopalibus nihil præ-
 judicaretur: Quod ultrò & Principes concedunt, & civitas præstare cu-
 pit. Antequam sententia hæc ferratur, nullo modo fatebantur Mogun-
 tini, fœdus illud perpetuæ protectionis se scientibus aut consentienti-
 bus ann. 1483, initum esse, imò Legati Urielis Archiepiscopi in confessu
 Smalcaldiensi ann. 1510, asserebant, contradicuum fuisse solenniter,
 idque instrumento notariorum doceri posse. Et pendente lite, cum
 Joh. Fridericus Elector. Saxon. à Carolo V: Imp. in custodia haberetur,
 indeque opportunum tempus nactus sibi videretur Archiepiscopus Mo-
 guntinus, minis & promissis de fœdere hoc depellere civitatem est ag-
 gressus, quod patet ex actis ann. 1549. At post sententiam in Camerâ
 Iatain, iam victi solatia querere, & ultrò fateri cœperunt, (in replicâ
 contra civitatem 1590. aulæ Cæsareæ exhibita,) consensisse in fœdus
 Archiepiscopos: non immeritò ergo regessit ann. 1591. civitas, quo jure
 igitur semel placita oppugnassent. At anno 1646. II. Junij, edita fuit &
 producta, in locis tractituum pacis, Moguntini juris in Erfordiam asser-
 tio; in eâ iterum eò relapsus est autor, oblitus, quæ Uriel aliquando, deit
 Wolfgangus Archiepiscopi concesserant, ut confidenter diceret, semper
 contradixisse Archiepiscopos protectioni isti. At anno sequenti apolo-
 getico, alio prolixiori & acerbo, variare denuò cœpit Moguntini do-
 minatus hyperaspites; & cum pag. 61. scripsisset, consensum Archie-
 piscopi accessisse pacto protectorio, respiciens ad ea, quæ Wolfgangus
 Archiepiscop. apud Cæsarem esset professus, Pag. 154. hæc subjicit:
 (Nach nunmehr erlangter gnungsfamer Information schen man nicht gemet-
 net/dem Hothloßl. Hauß Sachsen den Schutz über die Stadt Erfurth in
 Streit zu ziehen/) ex informatione noviter & sufficienter reperta, nolle
 se protectionem Saxonicam in urbem Erfurtensem in controvësiam
 vocare, addit reservata quædam ex instituto suo; quæ alibi jam sunt ex-
 pensa; quanquam mirari meritò debeamus, quæ nova informatio post
 tan-

tantum tempus. reperiri potuerit, aut quā tam citō ea iterum fuerit perdita. Nam anno proximē præterito 1662. cum Francofurti & Moguntiæ conferrent cum Eminentissimi Electoris Moguntini consiliariis Legati Saxonici de fopiendis omnibus occasione Erfurtensium exortis dissidiis, præter spei atque rationem hoc ipsum jus protectionis oppugnari cœptum est, isque sensus pactis protectorijs tribuebatur, quasi non urbem ipsam, sed tantum pagos extra urbem Erfurtensem, Senatus distinctioni subjectos, spectaret, quod novum, nec unquam auditum antea glossema, ex unico atque singulari assessoris Cameralis effato detortum, sufficienter fuit confutatum, & ex iis, quæ hactenus dicta sunt, cuivis patet, non de pagis, sed de urbe, ejusque jure quæsumum, actum, definitum esse. Mansit itaque manebitq[ue] tie, si legibus & juri locus est, fœdus hoc, & argumento perpetuo erit atq[ue] efficacissimo, Principem civitatis verum & summum non esse Archiepiscopum, sive confenserit in tale fœdus, nulla cautione & reservatione, quam ostendere possit, adhibita; vel si invitus illud fieri passus sit, imò frustra oppugnaverit, & iudicio victus discesserit.

§. 23. Ad bellica & fœderum jura referenda quoque est manitio urbis, jus præsidii, & alia eo pertinentia, quæ omnia publicè exercuit civitas, nullâ ad id neque venia, neque concessione Archiepiscoporum usq[ue], immò contradictione eorum in extirpatione arcis S. Cyriaci prorsus elisâ. Idem, ut alia prætereamus, probatur ex veteri statuto civitatis, quod originem habet ex plebiscitis, quæ vocant, die Bier Bræffe. Anno enim 1310. tumultuata plebs evicit, ut quatuor viri à populo delecti tribunitiâ quadam potestate Senatus decretis intercedere possent. Eadem lege plurima ad statum publicum pertinentia, præcipue de bello & pace, de tributis, de delectu militari, etiam de controversiis quihusdam cum Archiepiscopo, lata & scita fuerunt, quæ nemo dixerit municipalis oppidi incolis convenire. Animadverterunt hoc assertores Moguntini Principatus, ideo Petrum Archiepiscopum confirmasse ajunt plebisci- tum istud. Sed cum neque idoneo modo hoc probaverint, & jam similibus exemplis demonstrari possit, confirmationem vocari, quando seditiones plebi adsistitur ab Archiepiscopalibus ministris, ut in omnibus seditionibus factum est; præstat credere iudicio diligentissimi non ita pridem Moguntinoru[m] jurium contra Erfurtes procuratoris.

L. Schyvius-

L. Schvvindii. Is in relatione, quam vocat secreta, ad Archiepiscopum Heruin suum an. 1618. de omnibus inter illum & urbem dissidiis scripta, deplorat negligentiam in tumultu illo an. 1310. ut putat, admissam, quod plebiscitum illud, rudibus verbis res summas contineris, non majori cum Archiepiscopalijuris significatione fuerit promulgatum, nec ab Archiepiscopo ipso, illius motus occasione Senatui & Populo frenum impositum; tandem verò excusat Præfulem, & hæc subjicit: Non dubito, quin quoad velle Reverendissimi (qui fuit prudens & laudabilis Princeps) nullus, sed an in jure vel posse, aut forte horum utroque defectus fuerit, iudicium ex aliorum arbitrio esto.

§. 29. De jure sacrorum ante exortum in religionis causâ dissidium, parùm solliciti erant, qui sumnam potestatem civilem habebant, aut partes ejus, curâ religionis penè omni ad Episcopos delata: Non contemnendum tamen Erfurtensis Senatus autoritatis potestatisque suæ argumentum habet ex eo, quod studium ut loquimur, universale sive Academiam suis constituerit non Archiepiscopi auspiciis, ut satis probari potest ex diplomate Pontificio: nam quæ urbi nuper controversia à Moguntinis mota est, non majori nititur jure, quam cæteræ, adipisci domini dominatus spe ad inventæ. At postquam reformatio in religione & Ecclesiastico regimene fieri cœpta est, Senatus urbis utut aliquan- diu cunctatus, commoto tamen populo, & Joanne Saxonie Electore autoritatem suam interponente, jam an. 1525. pleniùs autem an. 1528. ad formam Ecclesiarum Saxoniarum cultum publicum constituit. Quod fatetur Civitas scripto contra sententiam Iulæ Cæsareæ an. 1594. publicato, & aliâs sæpius. Extant verò in scriniis Principum mandata legatorum corumque relationes, qui ab Electore, quem diximus missi, dubitantem Senatum, partim jussu, præcipue quod pagos sive ditionem urbis attinebat, partim consiliis & ope promissâ, ad reformationem impulerunt. Legatione functi sunt Fridericus Thunius, quem suprà nominavimus, Joannes Planicius eques, & Philippus Melanchthon. Non exiguo verò zelo renascenti Evangelicæ doctrinæ Albertus Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus se se opposuit, impetratis à Cæsare severissimis decretis, queis sua quoque adjungebat. Dein Suevici fœderis Principibus in partes tractis: Georgio etiam Saxonie Duce mutationem omnem averlante, & in hoc maximè ab agnato Ele-

ctore

Electore dissidente. Vicit tamen, sic gubernante Deo, Electoris constan-
tia, & populi Erfurtensis consensu; Itaque etiam ante tolerantiam pub-
licis constitutionibus Imperij introductam, conventum est per modum
induciarum, inter Archiepiscopum & Civitatum, intervenientibus quos
diximus foederatis Suevicis, & confitis secundante Joanne Saxon. Electo-
re Anno 1530. mense Februario: *ut antiquus cultus saltem in duobus tem-
plis collegiatis, & in monasterio D. Petri integre servaretur, in religis neu-
tri parti se quidquam prescribere, testabantur arbitri.* Ita in octo tem-
plis urbis, exercitium religionis, secundum Confessionem Augustanam,
eodem anno editam, non vetante amplias Archiepiscopo, & in tota di-
tione Erfurtensi, quæ ultra 60. parochias tunc complectebatur, tanto
magis fuit confirmatum, quanto major paulò post securitas ex Recessu
Imperij Anno 1532. annitente Saxoniæ Electore impetrata fuit, Cui deinde
per varias mutationes transactio Passaviensis & constitutio publica Anno
1555. solidiora dedit fundamenta. Inter quæ Erfurtensibus & alijs ejus-
modi civitatibus singulariter, & non minus, quam prorsus liberis & im-
perialibus cautum fuit, in dicto recessu sive constitutione, §. Es soll
auch / ic. ubi statuitur: *Non licere quidem Principibus, alterius Principis
subditos, in religione aliquid novaturos, contra Principem illum suum pro-
tegere; Excipi tamen ab hac regula civitates illas, qui antiquitus jus ha-
buerint protectores assumendi, ijs nimirum jure suo uti licere.* Allegavit
hæc sèpiùs contra Archiepiscopos, subinde ad inhibendam religionis li-
bertatem reversos Senatus Erfordiensis, & præcipue in scripto Anno 1646.
dum pacis universalis negotium tractaretur edito, palam profitetur, vi
illius dispositionis urbi prospectum esse, idemque testantur acta comi-
tiorum, Anno 1553. ut responsonem non mereatur, quod ad elevan-
dum hunc protectionis Saxonicæ maximum effectum, rhetoricatione
proflus impertinenti regressit autor apologetici Moguntini Anno 1647.

§. 30. Potuissent Saxoniæ Principes alio & generaliori jure Er-
furtenses ab Archiepiscoporum persecutionibus in libertatem religionis
assurerere, sed quid opus erat alio vocabulo uti, quam illo, de quo inter
omnes conveniebat, nempe *Protectionis?* Atque hæc ipsa protectio evi-
dens erat testimonium, civitatem non subesse municipalì nexu Archie-
episcopo, utpote quæ ab antiquo jus habuisset, in fidem & cliente-

iam aliorum Principum concedere. Minime igitur ad rem pertinet, sed ex titulorum & simulacrorum genere est, quando Archiepiscopi, cum desperarent de reducenda ad veterem cultum civitate, profiteri cœperunt, ex gratia & privilegio speciali à se indulgeri civibus libertatem religionis. Parum intelligens sit oportet institutorum Ecclesiarum Romanarum, qui existimet hanc gratiam in potestate Episcoporum esse, aut ab illa vel tantillam in religione libertatem suspendi debere. Imò verò nisi ea quam diximus urbis vetusta libertas, & patrocinij Saxonici, publica lege Imperij, & rebus judicatis probati, authoritas fuisset; jam dudum consumta foret omnis illa gratia. Neque nunc post pacem universalem frustrà disputatur, quo jure Erfurtenium autonomia in sacris nitatur. Manifestum enim jam nimis est, quid intersit inter illos, qui ex indulgentia Principis sui supremi atque ordinarij aliqualem habent inter innumerās afflictiones religionis suę usum; Et inter illos, qui jure vel prorsus suo, vel ex parte ad se pertinenti & pactis firmato, potestatē in sacris exercent. Qui discrimen hoc introspexere Erfurtenses, atque ita obstant meditatæ jam à longo tempore dominationi in sacris & profanis, illi verò digni videntur, qui apud Cæsaream Majestatem à malevolis novatorum & rebellium nomine traducantur, ut infrà clariùs explicabitur.

§. 31. Jus constituendi Magistratum diximus vel maximum esse axioma supremæ potestatis: Amovenda hinc sunt velamina & schemata: Neque enim negamus, eum quoque Principem esse, qui indulget civibus, ut nominent magistratus, atque alia ejuscemodi faciant, tanquam suo jure, sed dum lubeat Principi, neque is prohibeat lege aut pacto, quo minus ex magna causa, & ad tollendos abusus, autoritatem suam interponat, videatque, ne quid detrimenti capiat Respublica. Hoc jus retentum aut requisitum fuisse, ostendi atque liquido probari oportet ab illis, qui in aliena provincia imperare volunt. Sed nihil tale ad hunc usque diem dici potuit, fidem æquis judicibus factum. Nam quod alleganti civitati jus suum in Magistratibus constituendis, responsum est, ea omnia habere illam ex gratiâ & tolerantia Archiepiscopali, nil aliud dicebatur, quam quod erat in quæstione. Et testes super eo glossemate olim interrogati uno veluti ore libertatem urbis aduersus gratiam illam asseruerunt. Imò Uriel Archicpiscopus cum

cum in Comitijs Augustanis Anno 1510. causa exulum, de quibus supra diximus, tractaretur, & eorum restitutionem non incivitatem tantum, sed & ad munia publicata Saxonici urgerent, respondit: *penes se id non stare, civitatem jure libero uti in magistratibus constituendis.* Neque aliter locuti sunt Legati ejus coram Cæsarcis Commissarijs, eodem quo diximus Anno , cum Senatus è seditionis constitutus, duriori sermone offendendus non esset. Ad pœnituit eos hujus veritatis & modestiæ, quando ad contentionem cum veritate ventum est. Nam exortis seditionibus pejori semper parti applicati Ministri Moguntini autoritatis aliquius specimen avidè suinserunt, defendendo promovendoque illos, qui rebus novis studebant. Ejus commatis fuere absque dubio , si quid tale ostendi possit, Petri Archiepiscopo tempore gesta, in tumultu Anno 1310. & quæ de Matthia Archiepiscopo aliqui memorant, sed manifestius in turbis Anno 1509. & sequentibus annis , hoc patuit consilium. Idemque eodem prorsus modo reiteratum fuit Anno 1647. quod meretur paulò distinctius considerari.

§. 32. Reipublicam Erfurtensem seculis illis, cum aratores & opifices parùm à servili conditione abessent, in patriciorum administratione fuisse fatentur Erfurtenses ipsi, & documenta ejus rei vetera & indubitate habent. Mitioribus dein moribus, & aucta commerciorum & opificiorum existimatione, plebs quoque majori libertate uti, & in tribus atque curias colligi cœpit, neque diu abstinuit curâ reipublicæ: unde in plurimis civitatibus eæ extitère mutationes & mixturæ democraticæ, quæ notiores sunt, quām ut explicari debeant. Jam ante annum 1310. Senatorum collegia quinque fuisse traduntur, unumquodque viginti quatuor viris constans; in singulis curijs sive collegijs quatuor primarij Senatores vocabantur Magistri Senatus, die Rathsmæistere / diversa tamen dignatione: nam penes primum, quem superiorem Magistrum nominabant, den Obern Rathsmæister / maxima est potestas; alter gradus honoris & muneris secundo, & sic deinceps tribuebatur, quartus si- ve insinus ex opificibus erat; singulis annis aliud collegium succedebat, atque sic quinto quoque anno repeatebatur magistratus ab illis, qui superstites essent, aut supplebatur nova electione. Quando autem sublegendi essent in Senatorum de mortuorum locum alij, magistri illi quatuor omnium curiarum, exclusis non plebis tantum, sed & Senator-

rum reliquorum suffragijs, cooptabant in Senatum, quos vellent. Hoc modo non optimates & Senatorum amicos cognatosque, ut fieri solet, deferebantur dignitates; neque difficile creditu aut mirum est, arcto imperio plebem tunc fuisse habitam.

§. 33. Sed plebiscito illo Anno 1310. vishujus aristocratias immunita est, relicto quidem Senatus eligendi jure, ut erat; sed constitutis è populo quatuorviris, ut constat ex literis & statutis supra allegatis. Illi primò non scetis ac Tribuni Romani, intercedebant tantum apud Senatum, quoties vellent, aut à populo juberentur. Sed contradictionum atque intercessionum pertæsi magistratus, quatuor illos viros in Senatum honorificè receperunt, ita ut singulis collegijs Senatorum, quatuorviri assiderent, eo quo quatuor Senatus magistri ordine: Primarius itaque Senator, Consul nempe, collegam habebat primum è quatuorviris & sic deinceps, ut congregatis omnibus quinque curijs, cum viginti Magistris, totidem tribunitij illius sive quatuorviralis ordinis capita jungerentur. Et hi Erfurti nominantur *Weisser und Weisse*: Qui soli antè proximas turbas, ad suffragia in creandis magistratibus admittebantur. Imo primario Quatuorviro, licet eum præcederet Magister Senatus sive Consul, major ferè potestas erat; nam ærarij, & rationum publicarum cura ad eum pertinebat, claves etiam portarum in ejus erant custodia, & penes secundum quatuorvirum sigillum publicum servabatur; Id tamen temperamento non inutili repertum fuit, ut quatuorviri illi; non ut ante eorum receptione in incuriam factitabatur, suffragijs plebis constituerentur, sed moderatori modo. Plebs enim denominabat ad officium quodvis quatuorvirale tres; Magistri Senatus & quatuorviri veteres ex tribut illis unum diligebant, aliquando etiam suo arbitratu alium constituebant. Hoc jus ultimi suffragij (der Schluswahl) in solarium erat amissi aristocratici imperij, & temperatus hoc modo civitatis status, in se democraticus, aristocratiæ tamen specie regebatur. Populi ordines hi erant, & paucis mutatis adhuc sunt: qui opifices non sunt, opulentiores omnes, patricij, literati, secundum quatuor regiones urbis dispartiti, (in Biertheil) constituunt sibi curatores quatuor regionum, Biertheil's Bormündere/duos in singulis, quorum alter Senatorij ordinis esse debet. Opifices sua habent collegia, ex quibus olim octo, nunc novem maximis jus competit, Senatorem ex:

ex societate suā legendi. Infima plebs fossorum & operariorum , in suburiis habitans,& in sex collegia distincta , suos quoque sibi præficit singulis annis procuratores. Igitur Curatores isti civitatis quadri- fariam divisæ , tum mechanicarum societatum , & suburbanorum , **die** **Wormunder der Biertheil / Handwerker / vnd derer vor den Thoren / jussi** à quatuorviris convocabant tribules suos, & suffrægia de sufficiendis , in locum decedentium, aliis quatuorviris, singulis colligebant annis, eaque deferebant ad Senatum & quatuorviros , eo quo diximus modo. Eadem convocatio populi , sed jussu magistratus , & rarissimè nec nisi in aliis gravissimis causis fiebat ; Hac formâ ab an. 1310. usque ann. 1647. ultra annos trecentos (excepto tantum seditionis tempore ab an. 1509. ad an. 1516.) gubernatam fuisse civitatem probandum suscepit publicè, qui novatoribus anno 1647. resistebat ordo senatorius.

§. 34. Nihil in his Magistratuum electionibus , nihil in ipsius civitatis administratione juris erat Archiepiscopo aut ejus ministris : sed postquam more antiquo mense Decembri electi, aut designati ordine consueto erant quatuorviri, mense Januario verò Senatores ; Magistratus munia sua solenniter mense Februario inibant , juramento prius sibi invicem præstito, formulâ de quâ in loco dicemus , præsente tantum atque tacente , qui iudiciis in civitate præerat Sculteto Moguntino , eo fine, eoque nomine rogatus, ut videret audiretque , quomodo Senatus jure jurando ex veteri formulâ obstringendus esset. Ea præsentia illâ confirmationem & jus supremæ inspectionis extructum nunc eunt ministri Moguntini , invita utique Themide & Minervâ. De eo viderimus , ubi de Sacramenti formulâ agemus. Id verò intolerabile fuit Civitati & Principibus Saxoniciis , quod statim , atque coortæ sunt seditiones, Archiepiscoporum nomine jam sæpius id actum fuerit, ut status Civitatis in eorum gratiam confunderetur atque mutaretur , qui contra morem majorum auxilium & arbitrium Moguntinum implorarent, nullo ad tot seculorum observantiam , & jus inde quæsitum habito respectu.

§. 35. Ita (ut prætereamus antiquiora, historiarum potius, quam actorum fide nitentia) ann. 1510. ut diximus , à seditionis formula regiminis excogitata est , quâ omnis vis Imperii magistratui adimebatur,

tur, translato ad plebein jure toto suffragiorum in creandis tam Senato-ribus quam quatuorviris. Huic instituto hominum male feriotorum statim tunc adhaesere ministri Moguntini, & ut tribunitia haec roga-tio tandem an. 1513. perferretur, typis etiam vulgaretur, variis artibus ef-fecerunt. Transactione vero uti narravimus, inter Saxonie Principes & Civitatem ann. 1516. inita, tota haec formula concidit, & paulo post statuto omnium ordinum expressum est sublata; inter alia enim intole-randa etiam continebat perpetuam rebellionis contra Principes Saxon. commemorationem; ut populum ipsum postmodum proterviae suae pœniteret, neque Moguntini de lege hac reducenda verbulum face-rent, et si, ut diximus ann. 1521. gravissima actione civitatem adoriren-tur, omnia congerentes, quibus offendit esse Archiepiscopum quere-bantur. Inter quæ vel' primum locum meruisse, si dixissent civitatem regiminis formam ab Archiepiscopo, (quem pro Principe & Domino supremo urbis venditabant,) vel constitutam vel approbatam, injussu e-jus, & adulbitum aliorum sustulisse: sed ut diximus, altum de hoc silen-tium, cuin tamen latere non posset Moguntinos ministros, quæ in urbe gererentur, tamque evidens esset mutatio, ut Senatus urbicus sub initium novissimorum motuum, probaverit, plusquam quinquaginta capitibus ab illa populari formâ, post annum 1516. esse discessum.

§. 36. Hæc cum ita sint, nihilo verecundius tamen exorientibus turbis ann. 1647 actum est. Nam postquam simultas, quæ inter ma-gistratum: & populum multis de causis gliscebat, levio occasione prori-pisset, incentoribus novarum rerum statim à Sculteto Moguntino sup-peditata fuit seditiosa illa regiminis formula, cuius memoria jam prorsus interciderat; imò quod meritò miramur, Eminentissimus Archiepisco-pus eodem tempore ad fastigium hoc dignitatis erectus, suggestione il-lâ motus, subscrispsit in seditiosæ plebis gratiam decretum aliquod, quo formulam illam tanquam legitimam & salutarem confirmabat; Ea qui-dem cum festinatione, ut credibile sit, ne inspectum quidem satis esse plebis citum deterrium & turbulentissimum, in quo creatio magistra-tum contra omnem morem ad vulgum trahitur, & veteris seditionis memoria nullâ necessitate revocatur. At turbidissimi quiq; è populo, nu-mero viginti quatuor, quibus nulla res neque spes, & inter eos nonnulli ex trivialium Scholarum pædagogis jam demagogi facti, tūm op-

opifices otiosi, & pauperrimi, & alii ejusmodi farinæ homines, quibus loquacitas & impudentia pro sapientia est, ex plebiscito illo novam Republicam formabant, totidemque verbis, quæ iteo continebantur, postulabant.

§. 37. Compendio enarrari non potest, quis fuerit progressus harum turbarum, quam indignè habiti fuerint Saxoniæ Principes, scriptis & legationibus concordiam inter partes tentantes, quibus artibus, suppresso quidem formulæ illius nomine, nihilominus ad ejus præscriptum multa fuerint invecta; territis & punitis vario prætextu, qui pro veteri statu Reipubl. liberius loquebantur. Prolixiorem omnino expositionem illa desiderant, summa hæc est; Archiepiscopus Moguntinus, cum judicium arbitriumq; ejus non agnosceret Senatus, (tum quod id in ejusmodi causis, quæ Rempubl. tangerent, nunquam fecisset, tum quod jam præjudicio gravatus esset, approbato, nullo quidem jure, ne cognitione quidem qualicunque prævia, seditione illo plebiscito;) Jurisdictionem (quam sibi compctere dicebat,) Cæsareæ Majestati detulit, ratus hac specie, & urbem terori & suum jus salvum esse posse. A Cæsare itaq; cum præsertim idem ab initio à Senatu male consulto postulatum fuisse, delegati commissarii, & quidem iidem, qui jam ad executionem eorum, quæ pace publica statuta erant, in urbem rogatu Archiepiscopi missi erant, is enim querebatur, sibi belli tempore multa fuisse interversa. Commissarii adsistentibus plebi Moguntinis nihil non fecerunt, quod populo gratum, Senatui molestum esset: Renitente verò hoc acriter, atque in primis jus creandorum magistratum defendente intrusus est ad consulatum tanquam per transactionem, è seditione acerrimus: Et quatuor vir ejusdem anni ille ipse erat, cuius impulsu plebs omnem hunc tumultum concitaverat. Ex aliâ parte qui Senatus autoritatem, maximè propugnabat Consularis unus, dignitate dejectus, remotus etiam à munere Syndicus, aliqua ejusmodi gesta; inter quæ fuit dissolutio collegii seniorum, quod antea in rebus in maximis omnem consilii publici vim habebat, & absque quo nihil secretum aut magnum in Republ. quacunque geri potest. Ita ad transactionem ann. 1650. ventum est, iniquissimis Senatus & Reipubl. conditionibus, non decisâ tamen quæstione de creandis magistratibus, sed ad cognitionem ulteriorem dilata. Interim dum Senatus & curiæ quatuor

tuor extra regimen constitutæ, sibi possessionem vindicant, & magistratus more pristino creare parant, insecuræ sunt prohibiciones Cæsareæ, dilataque necquidquam querentibus senatoribus Magistratum creatio ad annum usque 1655. continuato interim Imperio illi Senatus ordini, quem Commissarii Cæsarei ad placita Moguntina constituerant.

§ 38. Ut verò Senatoribus veterem morem tuentibus, spes omnis adimeretur, missi ann. 1655. Commissarii alii, jam non ut priores è Principum imperii ordine, sed alter aulæ Cæsareæ Consiliarius, alter Fiscalis Spirensis, qui jam in priori commissione Reverend. Episc. Bambergensis vices sustinuerat, commendatus ad id absque dubio ab Archiepiscopo Electore, cui etiam à Consiliis secretioribus esse dicitur. Horum prima & maxima cura fuit, quæstionem de creatione Magistratum ad plebis desideria terminandi. Et processit res non difficulter, intrisis quos diximus in Senatum ejusdem factionis hominibus & ejectis adversariis. Ita contra trecentorum annorum observantiam, (si seditiones annos novem ab an. 1509. demas) transactum inter Senatum & plebem, ut ad quatuor virorum electionem ultimam, (die Schluswahl) plebs per ordines, quos supra diximus digesta, quinquaginta duo suffragia haberet, cum consularibus & quatuorviris veterum curiarum, triginta duo competenter, addita sunt nova & dura alia, imprimis quatuorviro primario, veluti dictatoria potestas tributa, aut eminentior quedam tribunitia, ejus quidem autoritatis ut sua intercessione omnia Magistratum decreta impedire, & quo vellet, populum trahere posset. Comitiis habitis creatus est à lœtante plebe, Quatuorvir primarius, *Volcmarus Limbrechtus*, quæstortunc plebejus, & paulò ante Ludimagister, unus è tribus pædagogis, factionis popularis ante signanis, quorum unus jam ad Consulatum, ut diximus, electus erat, tertius in puteum se conscientia scelerum præcipitavit. Eodem anno, quæ reliqua fuerant, ex actionibus Archiepiscopi contra civitatem ordinata & decreta sunt à Commissariis, parum contranidente Senatu.

§. 39. Plebs dehinc annis quatuor magistratum Limprechto continuavit. Surrogati ei anno quinto iterum homines illi novi, qui ann. 1650. magistratum gesserant. At cum oblii viderentur, quorum favore proiecti essent, offensam contraxerunt, & anno sequenti Limprechtus, quod ex statuto civitatis quinto quolibet anno ordo renovaretur, debetri

ri sibi ajebat quatuor viratum , neque obstare, quod eundem annis qua-
tuor continuis gessisset, id enim factum libera populi electione, neque
beneficium hoc plebis sibi fraudi esse debere , ut ab ordinario jure an-
ni sui quinti depelleretur. Sed repulsam tulit, suffecto in locum ejus
alio, totaque civitas paucis exceptis commota , dicam illi scribere cœ-
pit, multorumque capitum reum fecit. Itaque supplicante Limprechtō
& omnia, ut postea patuit , offerente, obtentum est facilimē ab Archi-
episcopo, ut jam tertia Legatio Cæsarea decerneretur, magno civitatis
onere, quæ in priores duas ingentes sumtus fecerat, ultra quinquagin-
ta imperialium millia. Metu hujus Commissionis , & spe transigendi
de ijs, in quibus Archiepiscopus sibi nondum satisfactum aut decre-
tis Anno 1650. contraventum esse dicebat, atque sumtus lucri facien-
di, Civitas delegatos misit ad ipsum Eminentissimum Electorem, Sual-
baci tunc agentem, qui omnia & obtulerunt & consenserunt, quæ sal-
vâ sanè libertate urbis vix poterant consistere: sed cum neque Limprechtō
magistratum restituere , neque preces publicas pro Eminentissimo
facere vellet, id enim caput erat postulatorum, cœptum est Commis-
sionis negotium, à Consiliario aulæ Cæsarea. *Dn. Joanne Christophoro,*
Barone à Schmidburg, (collega enim ejus, *Fiscalis Philippus VVerner,*
Emmericus, morbo detinebatur,) cuius is processus fuit, de quo nunc
reverentiâ Cæsarei nominis silere constituiimus , exitus verò talis, ut
Limprechtus omni actione liberatus ad quatuorviratum hujus & se-
quentis anni perveniret; Illi verò Consul & Quatuorvir, quorum in-
stinctu repulsam tulisse dicebatur , & qui ei suffectus fuerat, Senatu
aut ordine moti gravi mulctâ præterea plecterentur : Alijs increpa-
tione seriâ & comminatione in ordinem redactis ; Ordinatâ denique
ad annos quatuor ex Limprecti dictamine magistratum seriè, & ex-
tincto ad infaustæ seditionis Anno 1509. exemplum, quinto Senatorum
collegio.

§. 40. Gestahæc sunt Anno 1660. exemplumque editum, neini-
nem in civitate, qui non placeret Eminentissimo Moguntino , ad hono-
res pervenire aut metu liberari posse. Quo moti consulares duo, alter
Anno 1650. alter 1655. curia abstinere jussi, *Joannes Hallenhorst*, &
Henningus Kniphoff, respicere ad gratiam Archeepiscopi cœperunt,
quam amiserant acri pro libertate urbis olim navata opera, Eorum alter

Hallenhorstus Anno 1662. Sualbaci humilima deprecatione rescriptum optinuit, quo jubebatur Senatus illi restituere consularem dignitatem & salarium refundere, quod durante suspensione amiserat, alijsque vice ejus functis jam solutum erat. Tale quidpiam Senatui urbis ab Archiepiscopis mandari res erat prorsus nova & antehac nunquam audita, nec causa suberat ut salarium restitueret Respubl. ei, qui procurante Archiepiscopo ipso à functione erat remotus. Cautius postmodum Kniphofio supplicante actum; Is enim Cæsari ab Archiepiscopo denominatus, restitutionis mandatum ex aula impetravit; tale quoque pro Hallenhorsto interpositum est. Sed res eodem recidebat, nam & Cæsarea Majestas in his quidem causis, non nisi ex prorogata jurisdictione Moguntina cognoscebat; & nominatio illa sufficere poterat ad exemplum, quid possent Archiepiscopi, in destituendis & constituendis Magistratibus Erfurtensibus.

§. 41. Ex his, quæ diximus, facillimum intellectu est, ante has innovationes neque quidquam juris ad creandum Magistratum Archiepiscopis fuisse, neque in motibus hisce aliud magis quæsitum esse, aut nunc quæri, quam ut hæc potestas ad Archiepiscopum perveniret, simulacro electionis plebi relicto. Nihil enim facilius est Potentioribus, quam in statu populari vel turbas ciere, vel aliorum culpa exortis, ad stabiliendum dominatum abuti, & in urbe, cui tot controversiae cum Archiepiscopis intercedunt, singulis annis occasio sumi potest, de Magistratuim culpa conquerendi, eosque jure illo noviter quæsito, aut factione adversariorum opprimendi, aut si renitantur, prompto paratoque ex aulâ Cæsareâ commissionum remedio, sumtibus ipsius civitatis in ordinem redigendi.

Hæc quoniam ad intelligendum statum Reipublicæ & eorum, quæ hactenus cum gravi molestia Sereniss. familiæ Saxon. gesta sunt ordinem faciunt, quantum fieri potuit breviter sunt narrata. Interim ea fuit modestia Principum Saxoniæ, ut reverentia Cæsarei nominis, quod immerito quidem transactionibus & decretis illis Anno 1650. 1655. & 1660 obtentum fuit, professi sint, se toleraturos ferè omnia, quæ in formâ Reipubl. fuerunt innovata, dummodo in posterum quies esset, & vel his utcunque constitutis acquiesceret Archiepiscopus, civitatemque quoad cætera in jure creandorum aut abrogandorum Magistratum, alijsque liber

libertatis suæ ecclesiasticæ & politicæ exercitijs non amplius turbaret, ea-
que de te promissum daret, planum atq; stabile, consentiente Collegio Ca-
thedrali.

§. 42. De judicijs non facilis est definitio, qua ratione illa ad
summam pertineant potestatem, aut subjectis concedi possint. Neque
ignotum est, quam variae sint in Germania distinctiones & mixturæ in re
judiciariâ. Suprema provocatio ab omnibus ferè inter majestatis jura
refertur. Sunt tamen Imperij Principes, à quibus nulla est provocatio,
qui nihilominus Majestatem Imperatoris & imperij agnoscunt. Et sal-
vum est eatus jus supremi omnium Principis, etiam quoad jurisdictionem, ut ei tunc liceat cognoscere, si Magistratus jus dicere gravatis de-
crebet. Intermedius verò Judiciorum & provocationum gradus, sæpè
non arguit jus Principis; provocatur enim alicubi ad eum, qui non est
Princeps, ut sit judex. Itaque etsi à Senatus Erfurtensis sententijs in-
ter cives latis provocatum fuerit ad curiam Moguntinam, dein ad Cæ-
farem, ex eo tamen solo obstantibus alijs non infertur jus supremæ po-
testatis. Ad iudicia, quæ Archiepiscopi nomine intra urbem, (in pa-
gos enim civitatis nulla est ei jurisdictione) exercentur, multò minus ad
jus Principis concludendum sufficiunt, tum quod novum non sit, Episco-
pis jurisdictionem in civitatibus etiam imperialibus competere, tūn
quod totus ille judiciarius ordo in urbe Erfurtensi perpetuis pactis mi-
rè temperatus sit & partitus. Nam Judiccs Moguntini in causis civi-
libus quanquam non omnibus cognoscunt, Senatus exequitur; qui sen-
tentia judicum illorum gravatum se putat, provocat ad Senatum, atque
hic vel probat vel improbat sententiam, appellatione porrò ad curiam
Archiepiscopalem Moguntiæ, si quis volet, deferendā. In criminali-
bus, Senatus omnia agit usque ad capitalem sententiam ejusque execu-
tionem, hæc ad Moguntinos quodammodo pertinet, carnificem sub-
ministrantes, sed potestas reliqua & manus militaris penes Senatum
est. Si corpore non luendum sit crimen, nullum Moguntinis jus est:
Nullum iisdem, in causis, quas vocant, voluntariæ jurisdictionis, aut
præceptis extrajudicalibus, licet id sæpè tentaverint, & novissimis trans-
factionibus non spernenda ad id jecerint fundamenta. Fatetur sanè
is, quem suprà allegavimus Schyvindius omnem potestatem, veram-
que autoritatem judiciariam ad Senatum urbis spectare, mercenario tan-
tum, quod vocant, officio juridicinæ Moguntinis relâtâ. Carcer, li-
ctores

Actores manus militaris, omnia denique, quoties tueri jurisdictionem suam magistratus potest, tum quod longè maximum est, jus legum ferendarum & disciplinæ publicæ prorsus in Senatus sunt potestate, ex observantia antiquâ & irrevocabili pacto, ut frustra sit trita illa excusatio, de tolerantia & gratia Archiepiscopali, quod non tantum testimonij Senatus in Camerâ Imperiali productis, sed & domesticis, à Moguntia petitis, in loco & tempore demonstrari potest.

§. 43. Denique jurisdiction in civitatem universam, aut Senatus collegium, nulla est Archiepiscopis, liceat eam quoque sibi deberi assertuerint, & unum alterumque exemplum, quo civitas ultrò ad cognitionem Episcopalem provocasset, pro se aliquando allegaverint. Nam extra voluntariam illam agnitionem, cuius tamen intra 150. annos nullus fuit actus, liberum est à jurisdictione Moguntinâ civitatis corpus, & privilegia specialia hoc nomine allegat, adeò ut etiam in turbis numeris color ille prorogatae in Cæsareim jurisdictionis querendus fuerit, et si plebs eò esset inducta, ut non recusaret judicium Archiepiscopi, exemplo seditionis Anno 1509. de quibus suprà diximus. At in pagos & castella, quæ extra urbem ad civitatem pertinent, adeò nihil juris habet Archiepiscopus, ut etiam in transactione, quam alibi allegavimus Anno 1533. inter Electorem Saxoniæ & civitatem, interventu Alberti Cardinalis Moguntini initâ, & alio pacto, Anno 1553. publica professio fuerit edita, jurisdictionem supremam, & jus provocandi, ratione illorum pagorum inter Principes Saxon. & civitatem controverti, & coram arbitris secundum pacta protectoria constitutis decidi debere. Interim dum questiones illæ indecisæ sunt, Senatus quam olim exercuit jurisdictionem in pagos, etiam nunc exercet, & si à Principum Saxon. actione absolveretur, neminis Imperium nisi Cæsarî, in ditione suâ extra urbem ferre deberet.

§. 44. Tributorum quoque non expeditior, ad eum quemquærimus effectum, ratio est. Ubi quidem constat de jure Principis universalis, immunitas à tributis non tollit potestatem Principatus. Posse sunt enim atque solent multæ causæ intercedere, ut volente & patiente Principe immunitatem non ab aliquibus tantum, sed & ab omnibus tributis adquirant subditi: quando præsertim alio modo juvant Rempubl. aut aliquando insigniter juverunt. Verùm ubi divisum est in par-

tes:

ges jus Principatus, vel ubi de eo controvertitur; neq; libertas à tributis, infallibili est argumento plenæ libertatis, neque tributorum onus statim infert plenam subjectionem, quia etiam ex pacto & observantia tributa solvuntur iis, qui Principatus jus non habent. Quod vel maximè usuvenit in certo tributorum genere, ut est illud, quod consensu ordinum Imperii nostri, *Collectæ Imperialis sive Romanae expeditionis nomine (Reichsstäuer oder Römer-Zug)* Cæsareæ Majestati promitti & dari solet. Collectas hasce multoties ante annum 1521. quo matricula illa, quam vocamus Imperii, denuò fuit composita, à civitate Erfurtenſi Cæsaribus ipsis eorumque procuratoribus fuisse solutas, multis probatur documentis. Verum & casus allegantur, quibus aliquando Archiepiscopis eas ipsi obtulissent, cum cæteris Archiepiscopatus collectis Imperatori exsolvendas: sive tolerabilius hoc modo secum astuiri putaret civitas, quam si suo nomine aliquid daret, atque eā ratione controversias undique excitaret; sive aliquo modo id gestum fuerit. Itaque ab illo, quod diximus tempore, collectas Imperiales ex urbe Erfurtenſi, imperatori porrò solvendas accipit Archiepiscopatus Moguntinus, non sine contradictione civitatis. Nam quod inde argumentum ad jus Principis deduceretur, operosâ probatione in aulâ Cæsarea demonstrare voluit Respubl. Erfurtenſis, nullo jure se ex albo statnum Imperii anni 1521. fuisse expunctam: Dein cum non impetraret, ut collectas Imperatori ipsi solveret, de summa earum disputate cœptum est, Archiepiscopo tertiam partem ejus, quod in universum solvit, exigente, at urbe vix decimam concedente. Decretis tamen Cæsareis, aliquando etiam transactionibus, prout temporum ratio ferebat, utcunque satisfactum est hoc nomine Archiepiscopis, & Senatus omnia reliqua tributorum genera exercens, non eā quā olim contentione collectas illas Imperiales in dubium vocavit; Imò qui proximis hisce annis favore illo, quem diximus, plebis & ministrorum Archiepiscopalium, ad magistratum fuerunt electi, liberaliter in septimam partem collectæ imperialis, quam Archiepiscopatus Moguntinus præstat, confessi dicuntur: Qnanquam auctâ jam indies litium materiâ, etiam ab hac transactione, utraque pars recedere voluisse videatur. Sed quidquid tandem hac in parte definitum aut conventum fuerit, adjus Principis sive summæ potestatis, nihil faciet, donec titulum universalis Im-

perii aliis documentis probaverint Archicpiscopi, eaque eliserint, quae illis & Principum Saxonior. & civitatis nomine obstant.

§. 45 Dereliquo collectarum & tributorum genere, ut jam dicere coepimus, nihil unquam ad Archiepiscopum spectavit. Et cum ad dissolvenda debita ante seditionem ann. 1509. permisso Principum Saxoniorum, de quo certò constat, & ab iisdem ipsaque civitate jam illo tempore apud Cæsarem professio facta est,) Senatus vectigal aliquod (*einen Aufsaß oder Accis*) imponeret rebus in urbe venalibus, esculentis potissimum & potulentis, dein post seditionem compositam idem renovaret; Archiepiscopus & Cardinalis Albertus eo nomine civitati litem movit, idque fuit primùm actionis illius contra civitatem ann. 1521. intentatæ caput, quod ita concepit: *Quoniam jus universum & supremum omnimoda potestatis ad Archiepiscopum spectaret, at vectigalia ejusmodi imponere, esset de jure Principis, non licuisse civitati eā impositione uti, & quidquid eo nomine percepisset, fisco Archiepiscopali reddi debere.* Sed ab hac quoque actione absoluta est civitas ann. 1578. magno, ut credi par est, cum adversariorum dolore, quibus nihil magis fuit in votis, quam ut urbi jus tributorum & vectigalium adimi & ad finium Archiepiscopalem transferri posset, *pavum aliás ex urbe percipienti.* Unde in tumultu illo ann. 1509. cum primo juramenti formulam, quam vellet, à civitate extorxisserent, etiam ann. 1515. pactum aliquod de tributis impostorum solvendis vi atque minis expresserunt. Nam Senatus, licet & ipse novus & illegitimus, non omnem tamen libertatis civicæ curam abjecerat. Sed pacti illius violenti nullus fuit effectus; nam præterquam quod post conciliationem cum Ducibus Saxoniæ ann. 1516. innovata omnia corrigerentur, etiam clausula quedam adjecta erat reverâlibus illis (*dem Knüttelbrieß ut vocant*) per quam, et si legitimè fuisse transactum, reperto tamen alio & antiquiori pacto libertas civitatis à tributis confirmabatur, eam enim publico & solenni instrumento confessus olim erat Adolfus Archiepiscopus ann. 1463. Post perditam verò in Camerali judicio etiam hanc causæ partem primam & maximam, ministri Moguntini aliam interpretationem excogitarunt, scriptitantes: Ideò absolutum fuisse Senatum, quod probasset, collectas illas sive gabelas propter necessitatem publicam civitatis fuisse impositas, idque fieri posse etiam sine consensu Principis; & quonia in sententiæ absolutoriæ

ad-

adjectum esset, in reliquis nihil derogari juribus Archiepiscopi, eo ipso
jus supremæ potestatis tributum illi esse: mox tamen oblii hujus re-
sponsionis asseruerunt, jus supremæ potestatis in lite ista Camerali ve-
nisse neque in petitione in neque in sententiam, sed tantum pro coloran-
do, ut loquuntur, possessorio allegatum, quæ omnia sibimet parùm con-
gruentia totidem fcre verbis ex apologeticis Moguntinis ann. 1647. &
1648. ostendi possunt, nullo quidem, quoniam semetipsa conficiunt,
refutatione egentia. Nam collectas jure Principis postulatas fuissc ex li-
bello Moguntino typis vulgato est apertissimum: Itidemq; constat, Sena-
tum non ad illud interpretamentum tantum, quod onerum publicorum
causa vectigalim posuisse, configuisse (quis enim putaret animi causa talia
in civitate liberâ corrogari?) sed jus antiquæ libertatis allegasse. Literæ in-
super Principum Sax. rogatu civitatis ann. 1521. ad Cæsarem scriptæ, utique
in scriniis aulæ Imperatoriæ reperientur, quibus profitentur Principes,
nihil ad has collectas juris Archiepiscopo, illasque suo permissu, petenti-
bus Erfurtensibus & causas allegantibus, institutas esse; Interesse enim
etiam Principum, ne novis vectigalibus graventur provinciales, qui in
urbem mercatus causa quotidiè cominearent.

§. 46. In pagis jurisdictioni civitatis subjectis adeo nihil neque
collectarum neque alio nomine sibi arrogarunt olim Præfules Mogun-
tini, ut expressè qinne jus suum intra urbem ejusque agrum, (quem vo-
cant das Weichbild) restringerent, de reliquâ provinciâ nihil prorsus
allegarent. Imò Albertus Cardinalis arbiter intercessit, ut non semel
monuimus, in transactione ann. 1533. qua inter alia promisit civitas, se
præstituram esse pagorum nomine Ducibus Saxonie, quæ olim Wil-
helmo Duci præstitisset. Idque etiam effectum dedit, solutis mox an-
nis 1541. & 1542. in fiscum Saxonum collectis ad bellum Turicum, ut
demonstrari potest ex literis Senatus, additâque habitatorum in pa-
gis descriptione, qua significatur, quid ab unoquoque, & de quibus
bonis solveretur, quod mirum nemini videri debet, consideranti,
directum pagorum plororumque dominium ad Electorem & Principes
Saxonicos pertinere, eorum nomine juramentum tñm fidelitatis, quam
subjectionis, (Erbhuldigung vnd Echens-Pflicht) solenni prorsus for-
mula in curiâ Principum nomine civitatis sine ullâ exceptione Mogun-
tini Archiepiscopi, præstari, & instrumentis investiturarum & rever-
sali-

salibus antiquis, aperte contineri, pagos illos partem esse Principatus Thuringici, (sic gehören zum Fürstenthumb zu Thüringen / neque obscurum omnino est, unde & quando eas acquisiverint. Eademque est ratio illorum, quos tenent jure feudi à Comitibus Schwartzburgensibus, olim etiam à Gleichenibus; nam hi eos recognoscunt ex gratia & concessione Principum, & porrò civitati eos conferunt. Absonum itaque ab omni similitudine veri est, quod aucta indies prætensionum intemperie etiam id à ministris Moguntinis non obscurè agitur, ut in pagis quoque Erfurtensibus, quas acquirendi & alienandi quotidiè potestatem habet civitas, si adsit Principum Saxon. consensus, collectas Imperiales Archiepiscopo vindicent, intolerabili sanè Saxoniæ Ducibus ausu; qui de collectarum jure in pagis istis, partim ut diximus, certi sunt, partim litem cœptam habent, nec unquam concedere poterunt, ut quæ ex suo dominio atque principatu, feudi jure ad civitatem pervenerunt, alieno dominatui quocunque modo subjiciantur, aut is ex suis quasi visceribus alimenta sumat. Nam etsi Senatui & populo Erfurtensi indulgentiâ majorum suorum & suâ, multa permiserint Principes, nec litem acriter fuerint persecuti, nihil tamen inde juris aliis nasci potuit, cum præsertim civitas pagorum & castellorum extra pomerium suum nomine, speciatim Saxoniæ Principibus obstricta, etsi libertate multâ in iis utatur, agnoscat tamen jus & dominium atque gratiam Principum, & de iis belli pacisque tempore tantò impensis mereri, aut urbem suam sine molestiâ provinciæ tantò efficaciis tutari, denique tantò majora Principibus auxilia mittere possit, quantò liberalius benigniusque, quæ ad commodum & honorem civitatis pertinent, Principes indulserint. Ex hac verò feudali obligatione, liquidâ quidem & solidâ, quam civitas nullo Moguntinorum permisso, nullâ corundem exceptione publicè ante tot secula contraxit, etsi alia argumenta deficerent, satis apparet, incumbere Principibus defensionem, clientium suorum, eorumque interesse, ut hi statum antiquum teneant, eâque utantur libertate, ut præstare possint, etiam invitîs aut vetantibus Archiepiscopis, quæ feudorum istorum nomine debent, neque unquam ita subjiciantur illorum dominationi, ut hi pagi, aliquot millenis incolishabiti, Archiepiscopali potius, quam civitatis pareant imperio.

§. 47. Jus monetæ, à multis inter signa supremæ potestatis referatur;

tur; non universali tamen in Germaniâ argumentandi ratione. Nummos minutos valore majori, quam bonitas ferret, eum in finem cuncti jus erat olim Archepiscopalium redditum Erfordiæ præfectis, ut qui in urbe aliquid emerent, nummos illos meliori monetâ redimere, aut si id non facerent, augmentum illorum præstare tenerentur, quod vocabant den **Schläge Sach.** Extat de hoc jure pactum vetustum inter Gerardum Archiepiscopum & civitatem Anno 1289. operosè compositum. Sed postmodum Senatus hoc jus omne ab Archiepiscopo redemit, neque si id relui possit, quidquam inde pro Principis potestate concluderetur. At pro jure Ducum Saxonie universali, pacto solenni Anno 1492. conventum est, arbitrio Ernesto Archiepiscopo Magdeburgensi, eodemque Saxonie Duce, inter Principes & Civitatem, ut Erfurtenses monetam eo valore, quo Comites, Equites & civitates Thuringiæ, nulla difficultate aut separatione deinceps admitterent; quod si aliquid mutari contingeret in re monetariâ, tunc Erfurtenses non secus atque alij Principum subditi sive status provinciales, ad consilium vocarentur, (verb. Germ. in conventione jam dicta, quam Senatus typis vulgavit, hæc sunt: *Das die von Erfurt die Münze wie sie die Grafen / Ritterschafft vnd Städte zu Thüringen nehmen vnd geben / für daß auch nehmen vnd geben / vnd ob die Münz- Veränderung gewonne / so sollen die von Erfurt / in massen wie andere Ihrer Liebd. (der Chur- vnd Fürsten zu Sachsen) Unterthanen / darzu gefordert werden.*) Quod evidenti est argumento, quidquid salvâ libertate & exemptione Erfurtensium à Principibus provinciæ concessâ & pactis protectorijs firmatâ, ad universitatem Imperij & conjunctionem cum cæteris provinciæ procuribus pertineret, à Principibus Saxon. & urbe sedulò fuisse observatum, quod vel hoc monetæ exemplo, tum maximè ex illis, quæ de societate & auxilijs, belli & defensionis publicæ tempore, cum cæteris provinciæ ordinibus cauta sunt, satis intelligi potest. At quid ab alterâ parte ostendi quitum est, in quo se Erfurtenses ad leges Provinciæ Moguntinæ conformaverint? Imò pactis singularibus civitati majoris cautelæ causa prospectum fuit, ne in partem onerum Moguntinæ provinciæ venirent, ne ad debitorum Archepiscopalium solutionem quidquam conferrent, aliaque ejusmodi, quæ civitatis nomine in Camerâ & aulâ Cæsareâ prolixè fuerunt allegata.

§. 48. Consideratis quæ jam recensuimus, nihil inveniet æquus & intelligens harum rerum arbiter & æstimator, quod Archiepiscopis Moguntinis in civitate Erfurtensi competit, ad probandum illud jus Principis. Quicquid enim habent, id etiam qui non sunt Principes, habere possent, pacto & observantia antiquâ. At multa & egregia habet civitas, tenetque sub fide, gratiâ & custodiâ Protectorum suorum Saxoniæ Principum, quæ non habent urbes, summæ & universali alicuius Principis potestati subjectæ. Jam si ad juramentum, quod Erfurtenses præstant, respiciatur, idem quod diximus, luculentissimè apparet. Nam quæ civitates homagium, ut vocamus, solenne & consuetum præstant Principibus, illæ longè fortiori subjectionis præsumtione gravantur, quam quæ ab illo jurejurando vel prorsus sunt liberæ, vel jurant tantum de præstanda securitate juris, quod eminentiores alij in civitate habent, sive Episcopi sint, sive jurisdictionis quoddam genus ijs competit, aut alia ejuscemodi. Exempla notiora sunt, rerum Germanicarum peritis, quibus hæc scribuntur, quām ut adduci nominatim debeant. Juramentum verò Erfurtense, quo cives Senatui, & Senatorum collegia in vicem obligantur, quatenus huc pertinet, tale est: *Dass wir vnserm Herrn dem Bischoffe / vnserm Herrn dem Grafen / vnserm Herrn dem Bisdomb / der Stadt Erfurt / vnd den Bürgern / Reichen vnd Armen / ihr Recht behalten / ohne alle Ubelkeit / also ferne wir das wissen / vnd vermögen / sc. als vns Gott helfe.* *Juramus Domino nostro Episcopo, Domino nostro Comiti, Domino nostro Vice-Domino, Civitati Erfurtensi, & civibus, divitibus & pauperibus, jus suum conservaturos sine dolo & fraude, quatenus scimus atque possumus.* Addunt Senatores promissum, de silentio & fide in Senatu: sed in civium juramento præmititur sponsio de obedientiâ plenissima Senatui præstanta. Hæc singularis sanè jurisjurandi formula perpetuum atque in superabile præbet argumentum, contra omnimodam illam potestatem, Archiepiscoporum nomine speratam & quæsitam. Exæquantur enim hoc juramento, quantum quidem ad conservationem jurium uniuscujusque pertinet, Archiepiscopus, veteres illi Domini hereditarij, Comites Gleichenenses & Vice-Dominorum familia, urbs ipsa, & cives omnes atque singuli, neque exprimitur quale cujusque jus sit, sed illa determinatio conscientiæ jurantium relinquitur, quæ, nisi nihil juramento hoc caveri yidea-

videatur, utique non aliunde instrui potest, quām ex vetustā observantia vel pactis, quibus jura omnium exprimuntur, vel firmantur. Ideoque non præstatur hoc juramentum Archiepiscopo, vel ejus præfectis & ministris, sed cives & Senatores sibi invicem jurant: & unā tantū vice, cum solennis sit Magistratum mutatio, præsens est, ut diximus, Scultetus sive Prætor Moguntinus, ut audiat videatque, juri Archiepiscopali caveri à novo magistratu.

§. 49. Viderunt hoc Archiepiscopi, quotquot occasionem sibi datam putabant, principatum urbis ad se trahendi; ideoque hæc veluti arx erat controversiarum, quam vel primō vel postremo loco expugnandum sibi destinabant; nempe ut juramento, alijs subditis sueto, autoritatem & potestatem suam firmarent. Quamdiu enim id non fieret, non poderant sperare, ut non eodem & majori ardore jura civitatis & civium defensari essent Senatus, & qui ei forent à confilijs; neque enim, dum id facerent, perduellium & irreligiosorum hominum notam incurrebat; nam æquali omnes obligatione & Sacramenti fide non minus urbi, quām Archiepiscopo, obstringuntur. Neque tunc inventa erat ratio, quæ nunc reperta est, ut Cæsaream Majestatem lædere dicantur, qui civitatis jura, contra molimina adversariorum, & quæ ad illa fulcienda, à initissimis optimisque Imperatoribus ante cognitionem causæ impetrari quandoque solent rescripta & jussa, non deferrunt. Transactionibus, ut diximus, olim tentata fuit juramenti illius mutatio; & Albertus ipse, Saxoniæ Dux, Administrator Anno 1480 sub initium Principatus, sedulò in id incubuit, administrō consilij hujus strenuo, Bertoldo, ex Hennebergensium Principibus, Cathedralis Ecclesie Moguntinæ Decano. Extant in membranis Schwindij, quas suprà nominavimus, formulæ à Bertoldo propositæ, in quas ut jurarent Erfurtenses, nullam non adhibebat persuasionem, promissis amplissimis literis reversalibus, quas vocant, per quas de omnibus libertatibus & juribus urbis disertissimè caveretur. Desiderabat autem imprimis, ut hoc modo juraret civitas universa Archiepiscopo, urbem solenni ritu intranti, (bey dem Einritt) se Domino suo Moguntino, posteris & Archiepiscopatui ejus, fideles & subjectos fore, pericula ejus indicaturos, commoda procuraturos, ipsius & Archiepiscopatus jura servaturos, & omnia præstituros, quæ cives Domino suo hæreditario præstare debent.

berent. (Unserm gnädigen Herrn von Mähn^z / seinen Nachkommen vnd
Stifft getrew vnd hold zu seyn / Schaden zu warnen / Frommen zu ver-
ben / vnd sein vnd seines Stifts Rechte zu behalten / auch alles das zu thun /
das Bürger ihrem Erb-Herrn schuldig vnd verpflichtet seyn.) Hæc to-
to triennio agitata, nullo successu; dein, compositis pactione Anno 1483.
cæteris controversijs aliquantum quievere; sed, statim à morte Alberti
Saxonis, electus ad Principatum Bertoldus Anno 1484. ad priorem re-
dijt curam, ut civitatem novo juramento obligaret, & ad præstationem
tributorum adigeret. Hæc duo enim restare videbantur ex institutis il-
lius. Legato itaque misso, fratre suo Ottone Decano Bambergensi,
varijs formulis propositis, omnia illa juramenta mutare tentavit, cùm
quæ sub ingressum Archiepiscopi, tūm quæ à Senatu, & à civibus præ-
starentur. Poteſt totius negotij ordo, ex Schwindij commentarijs,
adeoque testimonij ex domo adversariorum petitis, detegi; sed caven-
da est prolixitas, dissimulanda etiam quædam sunt sperantibus concordem
& amicam harum rerum compositionem. Post longissimas tredecim an-
norum altercationes, tandem obtentum est à civitate, ut promitteret, Se-
natum & cives sub ingressum Archiepiscopi, juramenti veteris formulæ,
inserturos esse titulum honorificum, *Domini hereditarij*. Conventum
itaque eo casu de hac formula, additumque, eam æternam esse debere,
Anno 1497. *Dah wir vnserm gnädigsten Herrn zu Mähn^z / der
Stadt Erfurt Erb-Herrn / vnserm Herrn dem Grafen / vnserm
Herrn dem Bisdomb / der Stadt Erfurt / vnd den Bürgern / Ret-
chen vnd Armen / ihr Recht behalten / ohne alle Ubellist / ic. Juramus
Clementissimo Domino nostro Moguntino, civitatis Erfurtenſis Domino
hereditario, Domino nostro Comiti, Domino nostro Vice-Domino, Urbi
Erfurtenſi, & civibus divitibus & pauperibus, jus suum conservaturos ab-
que dolo malo, &c. In cæteris formulis, quæ quotannis à Senatu, & à
civibus præstantur, nihil fuit mutatum. Notat Schwindius, quoniam
jam ab illo tempore nullus Archiepiscopus in urbem venerit; neque etiam
solennis ille ingressus ère sit Archiepiscopi, (cum ipse prius jusjurandum
de libertate urbis præstare teneatur) nullum hujus juramenti usum fore,
mansisse interea formulas veteres in juramentis anniversarijs Senatus &
civium, neque spem esse, ut eæ possint mutari. Nihil quoque impetrat-
se, ait, Bertoldum à civitate, tributorum vel collectarum nomine, licet
totius vitæ tempore eam solicitasset.*

§. 50.

§. 50. Diximus, promissum esse transactione Bertoldi, æternam
fore hanc formulam, in quam noviter Senatus consenserat, publicâ
professione tituli des Erb-Herrn: quanquam non sine periculo exten-
dendi aliquando vocabuli ad perniciem libertatis suæ additum etiam fuit,
omnes controversias esse sòpitas. Verum brevis fuit hæc pactorum æ-
ternitas. Nam, uti jam suprà narrari cœpimus, in seditione illa popula-
ri ann. 1509. Uriel Archiepiscopus stolidam plebem eò induxit, ut ju-
ramentum fidelitatis & subjectionis (verbis tenuis hold) præstarent,
acceptis tamen reversalibus de libertate & privilegiis civitatis servandis.
Non intelligebat, scilicet, simplex plebecula, aut qui illius suffragiis
ad magistratum erant evicti, quantum inter hæc interesset, Principis
jus universum, omnimodæ & universalis subjectionis notâ juratò pro-
fiteri, promise quicunque, de exemptionum & privilegiorum jure
acceptâ: & libertatem suo jure servare, juramento tantùm specia-
li, pro iis, quæ ex pacto & observantiâ secundùm civium conscientiam
Archiepiscopo, utut Domini hæreditarii nomine insigniretur, præsti-
to, deberentur. Verum & hoc civitatis vulnus, ope Saxonorum
Principum sanatum fuit. Nam post tumultum, eorum demùm auspiciis
ann. 1516. finitum, novi hujus juramenti vis & usus planè expiravit, ut
suprà monitum est. Quare, cum in Camera Imperiali, per modum re-
conventionis civitas gravamina sua contra Archiepiscopum propone-
ret, & secundo capite reconventionis, vim sibi in extorquendo hoc
juramento ann. 1510. factam, allegaret, neque tamen diffiteretur, post se-
datum tumultum non aliâ, quam veteri formulâ, jùratum fuisse, absolu-
tus est Archiepiscopus. Rationem exprimunt referentes apud Gylman-
num, quia gravamen cessasset, addidere etiam sententiæ absolutoriæ ver-
ba illa, nach Gelegenheit der Sachen / ne putent Archiepiscopi,
sibi posthac id juramentum exigere licere. vid. Gylmann. loco suprà
dict. fol. 153. ut mirari liceat, quâ confidentiâ novi Moguntinæ domi-
nationis patroni in scriptis ann. 1647. ausi sint asserere, juramentum il-
lud Urielis in Camerâ fuisse confirmatum, quoniam absoluti essent Ar-
chiepiscopi à civitate reconventi. Alia etiam excogitarunt jam olim
& nuper, quibus ad structum irent, juramentum civitatis, etiam quâ
nunc præstatur formulâ, æquipollere juramento sive homagio subje-
ctionis. Dicunt enim, quando juratur, jus Archiepiscopi conservari de-
bere,

bere , non aliud intelligi , quam jus potestatis universalis , sed hæc manifesta est assertio ejus , quod controvèrtitur in quæstione. Dein ajunt , jura Comitis & Vice Domini accrevisse Archiepiscopis. Verūm id quoque nondum fuit probatum , & urbs documentis non spernendis ostendit , quo titulo illorum Comitum & Vice-Dominorum jura ad se per- venerint : neque si probaretur , quod familiæ hæc , jura sua in civitate feudi nomine ab Archiepiscopis tenuerint , nihil inde ad supremam po- testatem validè argueretur , donec simul liquidum fieret , quod tamen Moguntini ipsi non admittent , talem potestatem Comites & Vice-Domi- nos habuisse ; quod probatu est impossibile. Aliæ interpretationes , nuper inventæ , responsum non merentur , aut ad aliud tempus sunt differendæ.

§. 51. Finituri hanc de juribus Moguntinis disquisitionem , pa-ctum ipsum Alberti Administratoris , quo utilius & verborum specie illustrius non habent , quod allegent Archiepiscopi , anno jam sæpius- culè memorato 1483. cum civitate initum , hic , quæ opus est , subji- ciemus ; neque tam nostris , quæm , Moguntinæ intentionis acutissimi & diligentissimi propugnatoris Schvvindii notis illustrabimus. Pacti , nu- per admodum decreto Cæsareo denò typis vulgati , caput primum tal. est , verb. Germanicis : Als die Stadt Erfurt von Alters her / dem heiligen S. Martin / vnserm Patron / vnserm Stift Maynz / vnd vns zustehet ; vnd wir vnd vnser Stift ihr rechter Erb . Herr sind : auch die Bürger daselbst / Rath vnd Gemeinde vnserm Stift mit Eren vnd En- de / in Form / wie vor Alters herkommen / gewand : vud von vnserm Stiffe mit eilichen Freyheiten begabet vnd begnadet sind / demnach solle Rath vnd Gemeinde sich gegen vns / vnser Nachkommen vnd Stift getreulich mit herkommenen Verwandnissen halten vnd bewahren : vnd wir vnser Nach- kommen vnd Stift Maynz sie vnd ihre Nachkommen wiederumb bei allen vnd jeglichen ihren Obrigkeitten / Herrligkeiten / Gnaden / Freyheiten / Rech- ten / vnd erbaren Gewonheiten / was sic deren vom Stift Maynz herbrachte haben / bleiben lassen zu ewigen Tagen / vnd ihnen darinnen kein Abbruch oder Eintrag thun in keine wege. Item , die vnsern von Erfurt sollen auch Vns / vnsern Nachkommen vnd Stift Maynz / bei vnsern Obrigkeit- ten vnd Herrligkeiten / die wir vnd vnser Stift zu Maynz haben / auch Gerichten geistlichen vnd weltlichen / auch gewöhnlichen vnd ziemli- chen

53.

chen Gerichts. Fällen vnd Nutzen / vnd andere vnsers Stifts Rechten/ Güten vnd Zinsen nicht trren / verhindern oder sperren / &c. Latinè sic ut- cunque reddi possunt : *Quoniam urbs Erfurtensis ab antiquo ad sanctum Martinum patronum nostrum, ad sedem Moguntinam & nos pertinet : & nos & sedes nostra, Dominus ejus rectus & hereditarius sumus, Senatus etiam & populus sedi nostra fide & juramento juxta formam, quæ ab antiquo obtinuit : obligantur, & à sede nostra aliquibus immunitatibus donati & aggratiati sunt ; Ideo Senatus & populus erga nos & successores nostros fide- liter secundum solitas obligationes sese gerere & eas servare debent. Et vi- cissim nos & successores nostri sedesque Moguntina ipsos posterosque eorum in omnibus & singulis eorum superioritatibus, dominiis, Dignitatibus, gratiis, libertatibus sive immunitatibus, juribus & honestis consue- tudinibus, quæ à sede Moguntina possederunt, conservabimus, in o- mne ævum, neque in illis eos impediemus, neque aliquid detrahemus ullo modo. Item nostri illi Erfurtenses nobis quoque & successoribus no- stris, & sedi Moguntinæ, in nostris superioritatibus, dominiis sive digni- tatibus, quæ nos & sedes nostra habemus, etiam in jurisdictionibus ecclesiasti- cis & civilibus, ut & in consuetis & licitis fructibus jurisdictionis, & a- liis sedis nostra juribus, redditibus & censibus nullum facient impedimen- tum, &c.*

§. 52. Ad hæc commendator ille , quem diximus , primùm oc- currit suspicione , de zelo & fide Alberti Administratoris , Saxoniæ Du- cis, quasi ad familiam suam potius, quam ad metropolin , cui præcerat, respexit , aitque , se ex actorum inspectione illâ penitus liberatum es- se. Nam , quod admodum juvenis esset Albertus, omnia summâ curâ & diligentia Bertoldi Decani , & ceterorum Canonicorum & Consi- liorum administrata fuisse. Deinde repetit, quæ nos suprà innuimus, quemadmodum Dieterus Iseburgicus, paulò ante obituin , contra Erfur- tenses publico scripto duo hæc potissimum egerit , ut ostenderet (1) urbem Erfurtensem proprietatis jure ad Archiepiscopatum Mogunti- num, sive ut loquendi mos erat , ad S. Martinum patronum metropo- leos spectare. (2.) Pleno spectare jure eodemque prorsus modo , quo cetera Moguntina municipia ; ita ut omnis sive omnimoda potestas & jurisdictione esset Archiepiscoporum. In his capitibus cardo vertebatur omnium controversiarum. Videri jam posset , pergit Schuwindius, pri- mum

mum caput pro Archiepiscopo egregie esse constitutum. Dicitur enim, urbem
 esse S. Martini & Archiepiscoporum: hos esse Dominos urbis hereditarios
 & quidem rectos sive veros: deberi illis fidem a senatoribus & civibus.
 Verum non minus provisum est civitati, insertis clausulis modificativis
 & limitativis, juxta formam, quae ab antiquo obtinuit; Item, secun-
 dum solitas obligationes. Secundum vero caput longe fortius contra
 institutum Dieteri decimum est. Statuit enim, urbi omnes & singulas su-
 perioritates (Obrigkeit /) dignates (Herrlichkeit /) gratias, li-
 bertates, & honestas consuetudines relinquere, ad aeternum
 tempus, nullumque illis impedimentum aut obstaculum ullo modo op-
 ponendum vel iniiciendum esse. Verba haec (ait ille) tanto sunt ma-
 joris ponderis, quanto significantius sunt concepta, multisque additamen-
 tis in fine roborata, vocabula enim superioritatis & Dominii vel digni-
 tatis, Obrigkeit und Herrlichkeit / ejus sunt sensus & efficacia, ut etiam
 Archiepiscopus, dum paulo post de suis loquitur juribus, aliis aut signi-
 ficantioribus vocibus uti nequiverit. Dein manifestum est, formulas
 illas, ad aeternum tempus, zu ewigen Zeiten / Item, sine impedimento &
 detractione (keinen Abbruch oder Eintrag thun /) nullo modo, in keine
 wege / id efficere, ut ea omnia habeat civitas non cumulative, sed priva-
 tive, aeterno & hereditario jure; ut neque Archiepiscopi, neque eorum mi-
 nistri in his quidquam possint præcipere, aut inhibere civitati, maxime
 si iis legime utatur. (de hac restrictione paulo post dicetur.) Neque
 ad rem facit, quod definitum non sit, quenam sint illæ superioritates &
 dignates Senatus & civitatis, nam eo magis consulitur civitati, & contra
 Archiepiscopum interpretatio fit, utpote contra scribentem, qui
 non expressius atque restrictius fuit locutus, sed voces adhibuit genera-
 les, & numero plurali conceptas. Agnoscit deinde, hanc multum pre-
 dii pro intentione Archiepiscopi esse, in illis verbis, quod gratias & liber-
 tates quadam habeat civitas ab Archiepiscopis: item quod additur, was
 sie vom Stift herbracht / quæ possident ab Archiepiscopatu. Neque spera-
 ri posse, ut probationis onus, ex his clausulis injungi possit civitati, quasi
 dictum fuisset, quicquid probare poterint; sed notanter adhibitam esse vo-
 cem, herbracht / longissimi enim temporis, trium ut plurimum seculorum
 decursum, quod civitas jura sua exercuerit, supplere omnia, atq; dare pre-
 sumptionem, omnium legitimè actorum, & jus quæsumum tituli. Ex virtu-
 te

et enim & proprietate verbi herbringi / antiqua & non interrupta pos-
sessio, vel quasi, expresse inclusa est. Tandem concludit, cum addatur
juribus Archiepiscopi, quae iisdem vocabulis describuntur, nullum im-
pedimentum à civitate fieri debere, talem quidem usum suorum jurium
Senatui injungi, qui esset sine damno jurium Archiepiscopalium, verum
eo ipso manifestam divisionem & separationem jurium induci, eorumq;
partem Archiepiscopo, partem Senatui tribui; ita enim conceptam esse
hanc transactionem, ut haec signatae sibi opponantur, verbis proprietatem
exprimentibus, cum dicitur ben allen vnd jeglchen ihren (des Raths)
Obrigkeiten / & mox vnsern (des Stifts oder ErzBischoffs) Obrigkeit-
ten. Hoc modo aequalem fieri divisionem proprietatis & dominij, aqua-
lem etiam prorsus dispositionem, quod neutra pars, alteri quidquam im-
pedimenti creare debeat. Indeque clarum & liquidum fieri, quoniam
ea pars juris, quae civitatis propria est, Senatui: altera, quae ad Archie-
piscopatum spectat, officialibus Moguntinis committeretur, unicuique par-
ti liberrimum arbitrium esse suis juribus absque ullo alterius precepto aut
interdicto utendi, exclusis tamen utrinque ijs, quae ipso jure & aequitate ve-
tita sint.

§. 53. Hæc ille, qui veritatis victimus secretæ relationi ad Archie-
piscopum herum suum, aliaque plura inservit; testatus, se quidem aliâ
historicâ & generali, quam vocat, relatione & deductione operosè al-
laborasse, ut omnia Archiepiscopalia jura, quam posset maximè & ri-
gidissimè defendere atque exaggeraret, juxta illud vulgare, iniquum
petas, ut æquum feras; hæc tamen secretò monenda existimasse, ut co-
gnosceret Archiepiscopus, quam utile sit rei Moguntinæ, ut transactio-
ne potius, quam juris persecutione & sententiâ, lites cum Erfurtensibus
finiantur: quæque sua & aliorum fuerint consilia & merita in negotia-
tione, quam ab Anno 1615. cum Senatu cœperint, & illo Anno 1618.
penè ad finem deduxerint. Quoniam igitur ex domo adversarij allata
testimonia maximi aliâs solent esse ponderis, neque vel civitatis vel
Principum Saxonorum nomine quidquam ferè ad pacta illa Albertina
dici possit pro libertate urbis accuratius atque certius, nihil opus est hæc
latius persequi.

§. 54. Id tantum occasione hujus commentationis monuisse non
fuerit inutile, ex divisione & separatione jurium, qualia sunt, quæ

diximus, id porrò sequi, quod unicuique partium, utut dignatione & potentia non sint æquales, sed altera superioris sive Principis, altera subjectorum nomen aut speciem habeat, secundum tradita sapientum & ipsius rationis dictamen, jus atque potestas sit, jura illa sua separatim adquisita, tuendi & defendendi, suis & sociorum, si quos habet, viribus; etiam contra illum, qui dignitate & viribus superior, partem alteram eorum habeat, neque tamen ijs est contentus, sed jus alterius invadit. Hæc nisi in mixturâ patium tali obtinerent atque concederentur, nulla foret durabilis separatio jurium inter impares; sed qui superior dignatione & potentia esset, alteram partem facili negotio oppriimeret. Itaque rebellium crimen non committunt, qui jura ad supremam potestatem in Republ. pertinentia, eō, quo diximus, modō privativè & proprietatis titulo adquisita, contra eum, qui Principis, quidem nomen, sed partes ad Principatus vim constituendam, nunquam integrè habuit, vel ad alios simpliciter transtulit, tuentur & propugnant, eorumque servandorum causa fœdera ineunt. Quæ omnia Erfurtenses per tot secula non sine successu fecerunt: neque quidquam è juribus suis amiserunt, quam quando, internis discordijs divisi, veram rationem status sui custodiendi neglexerunt; ut vel maximè factum est in motibus hisce proximis; in quibus Moguntini ministri exquisitâ diligentia id egerunt, ut jura civitatis non alio, quam privilegiorum, titulo censerentur; in primis vero potestas illa, jura sua propria, viribus, quibus possunt, tuendi, adimeretur. Hinc in decretis Commissariorum Cæsareorum, annitentibus Moguntinis, non semel injunctum fuit civitati, ut, si quid contra officiales Moguntinos querclarum haberent, jurique suo offici putarent, de eo ad Reverendissimum Archiepiscopum preces suas deferrent, qui porrò facturus esset, quæ eum decerent. Quâ modestiæ commendatione, si id intenditur, ut omnia ab arbitrio Archiepiscopi pendeant, quâ ratione is ministris suis, aliena & tanta jura invadentibus, frenum imponere velit, vis omnis libertatis civitati ocyus peribit, inventis milie interpretamentis, per quæ species queratur dicendi; civitatem juri bus suis abuti, hoc aut illud esse ex concessione Archiepiscopi, & per eum, si legitimus abfuerit usus, revocari temperarie posse. Et eò collineasse videri posset Schwindius, cum diceret, ut ex paulo antè bonâ fide relatis appareret, tunc maximè nullum jus esse Archiepiscopis, impe-

impediendi libertates civitatis si ijs legitimè utatur; Verum si hæc fuit ejus mens, de qua tamen meritò propter ea quæ subjicit dubitare licet, falso utique decipitur præjudicio, ac si privilegij & concessionis titulo jura civitatis ab Archiepiscopis essent adquisita. Hoc enim vel maximam requirit probationem, contra illos, qui per tot secula, privativè, ut ipse ait Schwindius, & æquali cum Archiepiscopis divisione, tot egregia jura, cum Principatu non conciliabilia, possederunt. Dicitur quidem in his ipsis pactis Albertinis, civitatem quasdam immunitates (*Freiheiten*) gratia Archiepiscoporum acquisivisse, at notanter dicitur quasdam; & *immunitatum* voce moderatâ ex exprimuntur; sed cum postmodum ad jurium omnium descriptionem & securitatem acceditur, alio longè stylo prospectum est civitati. Neque enim promisso illo contenta fuit, immunitates per gratiam acquisitas esse conservandas, sed *omnes atque singulas superioritates*, non quas *impetraverint* ab Archiepiscopis, sed quas *possiderent*. Et huc revocanda est, quam suprà allegavimus, confessio Archeepiscoporum, qui fœdus cum civitate inierunt, habere nempe urbem privilegia Cæsarea & Regia, eaque custodiri debere. Nam quod successores etiam hic obloqui cœpere, id referendum est ad fervorem partium contendentium, suntque talia, quorum sæpè pœnitet ipsos contradicentes: Ita nuper admodum cum Eminentissimus Elector cavere civitati tantum de illis privilegijs vellet, quæ ab Archiepiscopatu haberet; Legatis Saxonis libertatem urbis ex alijs principijs deduentibus responsum fuit à Commissarijs Cæsareis, nihil modo derogari illis, quæ civitas à Cæsare aut aliunde acquisisset, sed Archiepiscopum tantum de illis fidem interponere, quæ a se pendérent, cætera suo jure firma esse. Verum ut diximus, pactorum verba talia sunt, talisque momenti, ut omnia includant, præstetque omnino illis, quæ scimel placuerunt uti, quam novis & dubijs fidere, præsertim cum & pacta illa magno constiterint ære. Soluta enim tum fuisse Archiepiscopo 40. florenorum millia, (plus tamen aliquando indicasse videtur civitas,) fassi sunt legati Urielis Archiepiscopi, coram Commissarijs Cæsareis Anno 1510. & agnoscit Schwindius: quanquam consuetâ admodum in his quidem controversijs variatione, etiam hoc quandoque fuerit negatum.

§. 55. His atque alijs à civitate in judicio Cameræ Imperialis al-
H 2 lega-

legatis Adseffores, quorum sententias edidit Gylmanus, tom. I. tit. I,
pag. 58. & seqq. licet omnia conquirerent, quæ pro fundandâ potestate
Moguntinâ dici potuere, vi tamen veritatis victi, pro libertate urbis
multa sunt locuti; is præfertim, qui referentis munere functus est.
Eius verba num. 29. hæc sunt: *Constat non esse eandem rationem in do-*
minio hujus civitatis, quæ est in reliquis absolute propriis aut certò titu-
lo Archiepiscopatui adquisitis, conjuncto eo quod jus & superioritatem si-
bi quoque Imperator vindicet, (concessione scil. plurimorum privilegiorum
atque alio modo,) & ipsi rei (Erfurtenſes) libertatis in quibusdam nec
non & jurium separatorum specimen aliquod edant, uti apparet omissis
etiam ijs, quæ ex transactione fuerunt obtenta. Nam imprimis admi-
nistrationem civitatis habent liberam quodammodo, cum nemini rationem
eius reddere teneantur, quod constet quidem, nisi forte antiquo Senatui &c.
Et paulò post: *Ex quibus omnibus concludendum tandem arbitror,*
quod ad ea jura superioritatis & jurisdictionis atque dominij & potiora
quidem, quæ (ut supra dictum) constat actores (Archiepiscopos Mogun-
tinos) habere ex certâ præscriptione, intentionem probatam non elisam.
Quantum verò ad ea pertinet, quæ non apparent possessa per Archiepi-
scopos aut concessa utcunque minora, eorum intuitu esse elisam, quoad uni-
versitatem dominij, ita tamen, ut non minimum jus, (ut Irenicus di-
cit in historia de rebus Germania) Moguntino competit in civitate; Nec
obstat, quod in genere universum & absolutum pretendatur dominium,
ex eo, quod pleraque habeant præcipua, quoad judicialia jura, & quoad
superioritatem, nec non quoad census, cum rei quoque peculiaria habeant
quæ non constat esse concessa, item quod à reliquis subditis fuerint separa-
ti, cuius rei argumentum est, quod civitas, quæ ab antiquo opulenta &
potens fuit, non adeò submittere se voluerit, neque tam facile ad servitu-
tem, seu subjectionem absolutam adigi potuerit. Antea dixerat: Un-
de & quæ actores Moguntini quidem possident, ea concessa (ab Imperato-
ribus) aut adquisita dici possunt, quæ verò non possident, non video ex
suprà dictis, quo jure illis (Moguntinis) tribui, vel Reis (Erfurtenibis)
in eis, quæ ipsi quoque possident de jure suo, aut sine expressa concessione quid-
quam adimi debeant. Nam eti contra Imperatorem jus præscriptum di-
camus, ob negligentiam Impp. vel rei tacita concessione Principis adqui-
sierint vel etiam ut præsumtio tantum est, ex scripta quadam historiâ, si-
ne:

ne autore tamen certo, ab Imp. Ottone primo, qui Dominus fuit Thuringia, quod filio suo Guilielmo Archiep. Moguntino concesserit, tamen nec tunc quidem certo constare potest, quantum ipse Imperator aut Princeps juris habuerit, ut tantum concessisse presumi possit, cum nec Imperator nec Princeps aquam in omnibus civitatibus potestatem habeat, cum & antiquitus suas quoque libertates obtinuerint, &c.

Hæc si absque affectu & secundum ea, quæ suprà probata fuere, examinentur, luculentum perhibent testimonium, universitatem Domini, i.e. veram & supremam potestatem Principis, quæ semper est universalis, ab adfessore hoc, viro utique non spemendæ scientiæ & autoritates negatam fuisse Archiepiscopis, adserita vero civitati jura sua & separata, quæ non habeant ex concessione, neque ex transactione, sed suo jure, aut ab Imperatoribus: Rejicitur ab eodem incerta illa de donatione Ottoniana traditio, & ostenditur, quam nihil inde concludatur, donec simul probatum fuerit, jus univeſtinm Ottoni Imp. tanquam Thuringiæ Domino competuisse. Cæterum quod autor sententiæ hujus existimat potiora jure esse Archiepiscopi, minora civitatis; neque satis accurate & distinctè de superioritate, & ejus juribus loqui videtur, in eo usus est sensu suo, aliter statuturus, si quæſtioneim hanc non incidenter, ut ait, sed primariò tractasset, & auditis civitatis probationibus jura utiusque contulisset: Unde liquidum fuisset judicium, quæ alteri præferri debuerint. Nam jura belli & pacis & foederum, & legum publicarum, præponderare judiciariæ potestati & collectarum quarundam speciei, nemo facilè dubitabit. Sufficit interim, quod præsumptionem universalem de Dominio universalis & absoluto non tribuit Archiepiscopis, sed eos alegat ad probationem eorum, quæ possidere dicuntur; Id enim est illud quod à nobis fuit demonstrandum,

§. 56. Jam quæ fucrit postremoruin in civitate motuum occasio, & quid ex aulâ Cæsarea decretum, quid à partibus gestum, petrumque sit, breviter memorabimus. Cum post pacis universalis negotium finitum, postulante Eminentiss. Moguntino, quemadmodum jam suprà dicere cæpimus, delegarentur Cæsareæ Majestatis & statuum Imperii nomine Reverendiss. Episcopus Bambergensis, & Sereniss. Dux Würtembergensis, ut restitui curarent in civitate Erfurtensi, omnia in

eum starum, qui ante motus bellicos fuisse; expeditis cæteris omnibus. petitum fuit à ministris Moguntinis, ut in templis, in quibus ad Augustanæ Confessionis præscriptum sacra fiant, preces publicæ pro Eminentiss. Electore & Archiepiscopo Moguntino conciperentur, id enim ante bellum fieri solitum dicebant. Resistebat Senatus, neque ejusmodi preces unquam, nisi intra motus bellici tempora, quorum nulla ratio esset habenda, ab ann. 1626. ad 1631. factas fuisse, contendebat. Producebat quidem ipse Senatus formulam, qua ann. 1615. usi fuissent Ecclesiastæ, cum gratias agerent. Deo pro cœpto tunc inter Archiepiscopum Johannem Suicardum & civitatem transactionis negotio, editâque Archiepiscopi nomine luculentâ professione, de libertate religionis in civitate non turbanda, & porrò precarentur, ut reliquæ controversiae commodè componi possent: sed rejectis his instabant Moguntini, qui non tantum eo quem Senatus fatebatur modo, pro transactionis & causæ illius successu, sed pro personâ, ut ajebant, Archiepiscopi oratum in templis fuisse probaturos se esse ajebant. Commissarii festinanter, neque citato, neque ad probationem contrariam, aut interrogations testium àdmisso Senatu, testimonia à Moguntinis, allata audiunt, cumque è testibus compluribus aliqui dixissent, audisse se preces nominatim pro Archiepiscopo Joh. Suicardo ann. 1615. fieri, sub abitum suum ann. 1650. in fine decretorum, quæ condiderant, adjiciunt, preces pro Archiepiscopo & Archiepiscopatu, (*das Erzbist*) fieri debere, eâ tamen intentione eoque modo ut ante motus. Consultum videbatur hac clausulâ civitati, quæ statim senserat dixeratque, à Moguntinis id non eo fine postulari, quasi ab Augustanæ Confessionis hominibus preces ad Deum valde desiderarent; sed ut publico & sacro hoc testimonio de potestate Archiepiscopi in urbe constaret. Nam ex more Ecclesiastum protestantium in Germaniâ, pro iis tantum nominatim & debitâ cum honoris significatione preces fieri solent, qui verè sunt Principes civitatis (*die Lands-Fürsten.*) Nihilominus decretum illud exsecutus non est Senatus, licet jam ex novatoribus, que inadmodum suprà narravimus, constitutus esset, & contra morem majorum magistratum annos quinque continuaret. Nec eo tempore à Moguntinis interpellatus fuit. Sed anno 1655. missi à Cæsarea Majestate Consiliarius aule D. Johan. Philippus Bonn, & Fisci procurator, quem suprà nominâ

minavimus Emmericus , dum formam Reipubl. ad Iubitu[m] plebis & alia plurima ex re Moguntinâ ordinant , decretum etiam illud de precibus concipiendis ingeminant . Nihilo magis tamen annis proximis quinque paritum ei est ; nisi quod e modo preces fecit civitas pro successu tractatum cum Archiepiscopo , ut factum erat ante motus bellicos : quiescentibus iterum Moguntinis , non alia , uti apparet causâ , quam quod invidiam conflari nollent magistratibus horum annorum , suâ commendatione ex infimo plebisque ordine evectis , & ad consilia Moguntina in perniciem publicæ libertatis admodum conniventibus . Sed postquam plebs sub finem anni 1659. novarum rerum & novorum hominum insolentia penè jam pertæsa , licentiâ impetratâ aliter uti cœpisset , quam Moguntino proposito conduceret , lis illa de precibus renovata fuit , ut occasio esset tertia jam commissionis Cæsareæ in urbem mittendæ : congregabantur enim alia quoque , quæ contra decreta ann. 1650. & 1655. vel facta vel non impleta esse dicebantur . Accedebat , quæ supra narrata fuit , querela Limprechti , qui sibi injuriâ magistratum ademtum esse contendebat .

§. 57. Sic ingressus urbem ann. 1660. Baro Schmidburgius , aulae Cæsareæ Consiliarius , (nam qui ei collega datus fuerat Fiscalis Emmericus , morbo detineri dicebatur ,) & ad controversiam illam de precibus conversus , eam non difficulter componi posse dictitabat , repertâ formulâ , qua libertati urbis nihil decadere , neque nimium tribui Archiepiscopo videretur ; Producit etiam epistolam Eminentissimi Electoris manu scriptam , qua caveri dicebat , nihil damni aut præjudicij illatum iri ex his precibus civitati . Sed perstitit in sententia Senatus , donec Limprechto ad tribunatum , ut in loco memoravimus , restituto , ejectis magistratu , qui ei fuerant adversati , territis vero omnibus , & pro libertate urbis aut nihil aut ambiguè loquentibus , promissum fuit Senatus nomine , annitente acriter Limprechto , atque hoc magistratus sui auspicio patronis suis gratiam referente , preces juxta formulam à D. Schmidburgio præscriptam fieri debere . Verum Ecclesiarum ministri eas recitare jussi , plurima regerebant . Dicebant enim : *Preces hasce , et si anno 1650. civitati essent injuncta nullum tamen fundamentum habere in lege pacis publica , neque enim probari posse , eas anno 1624. ex quo temporis regula restituendorum deducere*

tñr,

tur, fuisse factas, formulam precum ann. 1615. minimè pro persona Archiepiscopi conceptam fuisse, ex authenticis actis Senatus & ministerii Ecclesiastici firmari, imò in universum ostendi posse ante annum 1620. conceptis precationum verbis neminem Ecclesiastarum usum, sed tantum Dominicam orationem cum brevi admonitione, quæ publico privatoque nomine Deo commendari deberent, recitatam fuisse; eo verò anno 1620. compositam primam & perpetuam formulam, quæ nunc quoque usurparetur, nulla mentione Archiepiscopi. Frustra testimonia allegari contra fidem instrumentorum. Et ex testium plusquam triginta effatis, septendecim tantum excerptisse Commissarios, hominum simplicissimorum & senio confectorum, qui non servato ordine juris properanter auditi mira & sibi met adversantia dixissent, neque quod nominari audivissent Johannem Socardum Archiepiscopum, discrimen observassent, aut memoriam tenuissent, inter preces pro persona & pro causa; denique aliquos jam dicta suare revocasse, & errorem agnoverisse. Cum itaque decretum ann. 1650. aut prorsus sine fundamento esset, aut sibi contradiceret, nisi ita intelligeretur, ut preces fierent e modo caue intentione, ut ante motus bellicos; id verò manifestissimum esset, ante motus bellicos nunquam pro persona Archiepiscopi, preces factas: negari non posse formulam, quæ nunc exigeretur, naver à B. Schmidburgio repertam esse, neque quenquam obligari, ut alio modo aliaque intentione eam nunc conciperet. Eapropter se huc usque Deum orasse, pro causa, i.e. ut successum daret componendis cum Emin. Archiepiscopo dissidiis. Neq; opponi posset transactionem novam: illi enim obstante defectus multiplices, non consensisse nempe omnes, quorum interest; aliquos Senatores palam contradixisse, reliquos non tam consensisse, quam ex metu & consternatione rem in medio reliquisse, aut conditionem sententia addidisse: Curatores vero populi, festinanter interrogatos, neque iis integrum fuisse, tribules suos consulendi, quod ex lege civitatis in causis ejusmodi, imò longè minoribus, esset necessarium. Sui denique nullam rationem habitam, qui aliquam tamen partem civitatis & maximam consiliit Ecclesiastici facerent. Existimare itaque se, autoritatem judicati ann. 1650 consistere non posse in falso fundamento, observantiam enim anni 1624. nunquam probatam, infirmari etiam adjectis verbis: ea intentione & modo, quo ante motus, quia de intentione & modo ex authentica formulâ ann. 1615. ita plane constet, ut de ea dubitari non possit. Se itaque in dispositione pacis publi-

publicæ merito acquiescere, neque suam operam præstituros esse, ut ab anchorâ illâ libertatis suæ avulsi, transactionem novarum & periculosisimorum scopulis illiderentur, aut securitatem suam quererent, in promissis ambiguis artificiose compositis, & varia interpretationi obnoxysi: nunquam satis caveri verbis, si facta ipsa, quod jam experiundo didicerint, eo tendant, ut sensim & per partes attractâ omni in urbe potestate, tandem sub arbitrio alieno precarium haberent conscientiæ & religionis suæ usum. Hæc atque alia multa nequidquam obtestante atque minas & promissa miscente Commissario allegabant.

§. 58. Inter hæc scripserant ad Senatum Saxoniam Duces, exprobatisque, quæ per annos proximos spretis melioribus consilijs publico cum danno egissent; has quoque preces inter fructus novati pessimo ausu status urbis, & auctæ connivenzia magistratum potestatis Moguntinæ referebant, atque ut ab ijs introducendis sibi caverent, monebant: quod si ea esset transactionis firmitas, (omnia enim consensu civitatis & formâ legitimâ gesta esse nunciabantur,) ut ab eâ recedi non posset, hortabantur, ut etiam Serenissimæ familiæ Saxoniam, in precibus publicis rationem haberent, hoc enim in civitatis potestate esse, & documento fore, tūm libertatis Ecclesiasticæ, tūm observantiae debitæ, quâ oblikti essent Principibus. His igitur literis Ecclesiastæ eâtenus obsecundaturos se esse ajebant, ut non nisi cum consensu Saxoniorum Principum Protectoruim civitatis & religionis preces pro Archiepiscopo fieri deberent: dummodo prius universali approbatione Senatus & civium formula reciparetur, & urbi idoneè de securitate politica & Ecclesiastica caveretur. In his cum perseverarent, irritus discessit tunc Schmidburgius, & finito magistratu Limprechti, non jam Ecclesiastæ tantum, sed Senatus & populus unanimi consensu recusare cæperunt illam precum formulam, & restitutionem in integrum contra transactionem metu & minis, infrequenti Senatu, non consentiente populo initam urgere, utque æqua obtinerent repetitis precibus Saxoniam Principes, ut apud Cæsaream Majestatem intercederent patrocinioque suo urbem completerentur, implorabant. Atque hæc fuit, ut iam sermonis compendium faciamus, summa quæstionis in aula Cæsarea annis hisce duobus proximis ventilatæ; Nam Eminentissimi Archiepiscopi nomine vehementer allegata fuit autoritas rei Anno 1650.

judicatæ, Anno 1655, denuò confirmatæ, Anno 1660. conventione stabilitæ, duobus insuper rescriptis Cæsareis ad finem perductæ. Qui hæc in controversiam vocabant Senatus præsides, & Syndici, rebellium & factiosorum infami nomine traducebantur, eoque tandem processum fuit, ut denuò & jam quartâ vice Commissarij Cæsarî in urbem mitterentur; Adversum hæc verò, & alia præterea contra libertatem suam attentata, civitas iteratis supplicationibus apud Cæsaream Majestate instabat: Sereniss. Elector, & Principes Saxonici, multis literis ad Cæsaream Majestatem scriptis, ostendebant, quo hæc omnia tenderent. Litem ajebant esse non de pace publicâ, aut ejus executione, sed de justitiâ transactionis Limprechtianæ, & de sensu decreti Anno 1650. quærî etiam an contra notoriæ Anni 1624. observantiam transigi possit, præsertim eo, quo hîc factum esset modo, ab hominibus obnoxijis aut comminatione territis: neque aliud quidem desiderabatur in præsens, quam ut commissiōnum sumtuosissimarum & periculosissimarum onere levata civitas admitteretur ad deducendum gravamina sua, neque concederetur ut Archiepiscopo Moguntino omnia in urbe sub autoritate Cæsarei nominis liccerent, cum pernicie libertatis publicæ, summoque cum damno iuriū Saxoniorum.

§. 59. Cum verò nihil his permotus Augustissimus Cæsar persistet in sententiâ importunis precibus suggestâ, rescriberetque, controversiam hanc secundum leges pacis publicæ esse decisam & executioni mandandam: Saxonæ Principes, modestiæ singularis exemplum daturi, legationem ad Eminentissimum Electorem Moguntinum decreverunt, egregiâ spe de prudentia & bonitate ejus, magnisque in Rempublicam meritis concepta, fore ut accurate consideratis omnibus rixarum istarum causis & progressibus, via inveniretur illas honestâ compositione finiendo. Proponebatur autem à Legatis Saxonis primum Sualbaci mense Julio, dein Francofurti & Moguntiæ mense Octobri Anno 1662. totius conventionis ratio & scopus hunc in modum.

§. 60. Quoniam civitatis is esset situs, ea ab antiquo potentia, is denique genius, ut adversantibus sibi Principibus, aut civitate urbis que sele oppONENTE, facile jura omnium multis incommodis affligi, imò in perpetuis suspicionibus ea evenire possint, ut neutri præstetur, quod debeatur, aut urbs in tertij alicujus potestatem cadat: ea propter

con-

consultissimum esse, ut, utrinque examinata, quæ liquidò alterutri parti
competant jura, utriusque communi consilio stabiliantur & conserven-
tur; statusque urbis, subductâ factionum materie, & demto adminicu-
la, quod à similitate Principum sibi sumit, cum in modum formetur, in
quo perpetuò quiescere, libertate ecclesiasticâ & politicâ frui, utrisque
debita prestare, aut si id detrectet, facili negotio compesci possit. Hâc
ratione Archiepiscopatui jus suum in urbe hâc, utut dissita, & Saxonice
provincijs prout circumdata, accedente ipsorum provinciæ Princi-
pium voluntate & potentia è proximo, nunquam esse periclitaturum;
suspiciorum fomitem extingui: felicitati urbis, quæ non ipsis tantum
civibus, sed & Principibus utrinque sui emolumenti causa cordi esse de-
beret, consuli: & præcipue belli tempore caveri, ne specie obsequij al-
terutri partium præstandi, reñ utriusque in casum daret: aut jure illo ar-
morum & præsidij, à longo tempore suis auspicijs exercito, abutens, in
aliorum veniret potestatem; unde fieri facilimè posset, factumque jam
antea esset, ut neuter principum æquum ab illis impetraret. Ea pro-
pter convenientissimum esse, ut Archiepiscoporum liquida & certa jura
agnoscant Saxonice Principes: vicissim Principum jura æquo animo ad-
mittant Archiepiscopi: Utrique verò civitati relinquant, quæ à tot secu-
lis certa atque immota possederit. Si quæ porrò sint, de quibus con-
troversia intercedat, vel vocabula inera esse, à quibus temperare sibi
pacis causa omnes possint: vel si rem atque utilitatem contineant, mu-
tuæ opera amicè componi debere; eam offerre Saxonice Principes Ar-
chiepiscopo, eandemque ab illo expectare. At quoniā facilis esset
ad discordias reditus; positis utrinque limitibus, intra quos consisti de-
beret, pacto singulari porrò caveri posse, quo modo super extensione,
interpretatione & executione istiusmodi jurium definitorum, obortæ
lites, sine convulsione pacis & concordiæ componi queant. Teneri
quidem Saxonice Principes ad tutelam civitati præstandam, etiam con-
tra ipsuin Archiepiscopum; (ut constat ex pactis protectorijs, & suprà
fuit explicatum) At ne unquam hac defensione opus sit, jam ultrò
profiteri Principes, constitutis & definitis Archiepiscopi juribus, civi-
tati ea invadenti nullum à se patrocinium expectandum esse, quin imò
promissuros ipsis potiùs Archiepiscopis auxilium, ad conservanda, quæ
ipsis competenterent. Neque spernendum esse hoc officium, quod alias ad

urbem intra alieni territorij fines conclusam, vires Archicopii, invitis Principibus, applicari non possint, sine aperto tumultu. Cæsareæ Majestatis autoritate jam sæpius usum Archiepiscopum, multaque impetrasse, de quibus meritò querantur civitas & Principes, at tanto sumtu atque labore ita tamen non composuisse res suas, quin motibus publicis existentibus in disserimen venire possint. Compertum esse recen-tissimis exemplis, quām nil firmum in favore vulgi, aut hominum è plebe ad summas functiones eveyctorum, collocari debeat. Quantò rectius factum, si cum Principibus optimis, & nil nisi justa & æqua postulantibus, imò in ejus gratiam plura quām unquam maiores fecissent, admissuris pacem perpetuò colat: urbique tandem, miserò modò vexatæ, quietem concedat, ex qua utique nulla utilitas sperari posfit, si, per continuas factiones & persecutions, suintusque commissio-num, tandem viris opibusque exhaustur. Offerebatur præterea perpetua, etiam bello, alijs locis alijsque de causis, exoriente; in hâc provinciâ pacis & concordiæ sponsio, sive *guarantia*, ut vocant: & si novæ nascerentur similitates, sive inter Archiepiscopum & urbem, si ve inter illum & Principes; non jam, quod Majores nunquam sibi adimi fuissent passuri, arbitrium illud in controversijs definiendis vindicatur, (ne quo suprà diximus,) sed amica tantum interventio, in causis non omnibus, sed ad statum civitatis publicum, quietemque provinciæ pertinentibus; addito pacto, ut si conveniri non posset, ad certos arbitros ex Principum Imperij ordine, res deferretur, faciliter atque honestò modò, salvis legibus & conditionibus jam semel positis, decidenda.

§. 61. Verum enim verò utut hæc & optimâ mente proponerentur, & validis rationibus firmarentur; nihil tamen, præter inanes verborum contestationes, impetrari potuit; nihil detractum iri in iuribus Saxoniciis, si quæ haberent; ceterum ut Principes, quacunque ratione ad rerum urbanarum curam admitterentur, nullo modo ferri posse. Quæ omnia ex fomite illo æterno omnium harum controversiarum profluabant; conceptâ nempe, de Principatu urbis universali, (von der Landesfürstl. Obigfitt) spe & opinione; cum qua nunquam consistere poterit, vel status Reipubl. Erfurtensis: vel quies Thuringiæ, & autoritas Saxonie Principum. Hoc errore, si liberari, & ad sinceram juris

Mo-

Moguntini & Saxonici considerationem deduci possent, non tam ipse Eminentissimus, (cui juris longè gravioribus pro communi Germaniæ salute distracto, minimum sanè ex molestiis hisce iinputare cupiunt Principes) quām ministri quidam, quibus ex discordiis his compendium quæritur, & falsa quædam existimatio: facili & honestissimâ ratione, magno cum honore, longèque majori commodo, & perpetuâ securitate transigi de re omni posset. At ut hæc opinio, alienique juris appetentia, / quæ omni nomini Saxonico, & provinciæ Thuringiæ, & civitati Erfurtensi tot peperit, porròque pariet, nisi caveatur, incommoda, in ipsis tamen autorcs, si qua est justitiæ vis, olim recasura,) decedat atque eximatur, nihil aliud desiderant Saxoniz Principes, quām se atque civitatem, convenienti loco & ordine audiri, ut ea, quæ hactenus summatim indicavius, evidentissimis rationibus & documentis stabiliantur.

§. 62. Possent præter hæc multa atque gravia allegari, quæ ad initiora & pacatoria consilia movere possent Eminentissimi, omniumque ejus ministrorum æqua sentientium animum; sed brevitatem professis currendum tantum est per summa rerum capita. Primum sanè Moguntinæ metropoleos jus in Thuringia non regium aut Principale, sed ecclesiasticum fuit: neque ad hoc usque tempus quæsiti Principatus idoneus ostendi potest titulus: neque nomen Principis des Landes-Fürsten/ olim unquam usurpatum; cum sufficere visus esset titulus, (des Erb-Herrn) Domini hereditarii; juxta quem, & Princeps provincialium jus & civitatis libertas locum habere potest. Neque quidquam commodi ex affectato hoc novo vocabulo ad Archiepiscopos pervenit; irritata potius civitate, ut jus suum tantò acriùs observaret, & perire, quām unquam in servitutem hanc consentire mallet. Absurdum porrò non est, neque sine exemplo, esse civitates, quæ Dominos ejusmodi habent & revereantur hereditarios, imò Reges potentissimos; nihilominus tamen libertate suā utantur. Id, ut hic quoque fieret, ipse situs urbis effecit. Neque id difficitur Wolfgangus Archiepiscopus, cum ad Cæsarem ann. 1591. d. 11. Maij scriberet; difficile fuisse Archiepiscopis in urbem, longè à se dissitam & magnam, Imperium; itaque & tolerasse & concessisse multa Senatui ad viam imperii pertinentia. Imò si non alio, quām cætera municipia, jure sua fuisset civitas, qui potuisset in eum

splendorum excrescere? quomodo tot pagos, quos utique oppido Moguntino nunquam concessissent Saxonie Principes, adquirere? Quid ergo iuris, quām ea, quæ ipsi, ut aijunt, Archi-piscopi, immo quædam Imperatores, & Landgravii Thuringiae, ut diplomata docent, ad hanc formam & potentiam urbis contulero, invento novi principatus vocabulo, uno veluti iectu confodere, aut interpretatiunculis illis forensibus devaluatione, revocatione, privilegiis, gratia, aliisque, prorsus convellere; aut precaria, immo nulla facere?

§. 63. Moverunt hujuscemodi cogitationes industrium illum Moguntini juris propugnаторем Schwindium, jam saepius laudatum, ut multis rationibus congestis, in relatione illâ suâ secretâ, persuadere niteretur Heros suo, non aliam viam esse ad jus Moguntinum in urbe asserendum, quām transactionem. Quanquam verò non ausus sit veritatem rei catenus profiteri, ut diceret, quod nos statuimus, & cuivis æquo estimatori probasse confidimus, Moguntina jura esse particula-ria, & particulariter adquisita; non negavit tamen, si quid universalis juris habuerint Moguntini praesules, ex iis multum, irreparabili danino, perditum fuisse. Imprimis verò, (ut sunt verba ejus:) *Totam potestatem & administrationem, viresq; ad eam pertinentes, pervenisse ad Senatum penes illum consistere omnem legum & Rcip. vim, statumq; civitatis: Archiepiscopis, prater curiam (der Hef) sive predium intra urbem, & quinq; pagos extra illam, & aliquos redditus ex telonio, censibus, salis venditione, & jurisdictionis contentiose sportulis, nihil reliquum esse.* Causas ejus rei, (in hypothesitam universalis Imperii, quod ille adstruit, nos ne- gamus, plures indagat & recenset; Ait nempe: *Aliquoties rebellasse ci- vitatem, & in provincia socios reperisse, ut Archiepiscopi, ni omnia per- dere maluerint, ad iniq; adacti fuerint transactiones: Accessisseq; schismata Praesulum, inter qua, ab eo qui civitatem in partes trahere vo- luerit, induxit a fuerint plurima, cum damno rei Archiepiscopalis: Morem etiam solennis introitus (des Einrittes) illis seculis magni estimatum, haud parum nocuisse Archiepiscopis; quod antequam ingressus ille permittere- tur, transigere de omnibus controversiis necesse haberent: Fuisse quoque tempora, cum omnes redditus & jurisdictiones Archiepiscopales Senatu- pignori darentur, venderentur, aut schismatis occasione occuparentur. Neg, sperniendam illo tempore pecunia summam fuisse, quam non semel aci-*

92.

acivitate Archiepiscopo acceperint : Aliquando etiam, cum bellis vexarentur praesules, auxilia non exigua missa, qua omnia atque alia non immerto id effecerint, ut Senatus autoritas atque potestas major & validior facta fuerit. Solâ judiciariâ functione, ex omnibus potestatis speciebus, Archiepiscopalibus ministris relâtâ ; quibus tamen nulla ad jurisdictionem tuendam vires manserint, omni exequendi potestate ad Senatum delata. Subiicit tandem, se per tot annos, quibus mandato Archiepiscopi unicè Erfuriensia negotia tractaverit, summa fide & diligentia inquisivisse, & cum aliis sedulo communicasse, an in scriniis, quæ Erfurti sunt, aut in ipso archivo Reverendissimi quidquam reperiiri atque erui posset, quâ potestas Moguntina stabili i, Senatus vero imperium infringi videatur, sed contrarium deprehendisse; omnia nimirum que ad vim imperii pertinerent, in Senatus potestate atq; manu posita.

§. 64. Hæc non eò allegantur, ut agnoscamus, quasi Senatus urbani Archiepiscopis potestatem suam acceptam ferre debeat ; nam ut idil credamus, probari prius debet, eam unquam in Archiepiscoporum Domino atque possessione fuisse ; sed ut clarum fiat, etiam ex illâ hypothesis, mitiora atque moderatiora consilia expectari debere, quam quæ postremis hisce motibus acrius indies erumpunt; atque eò tendunt, ut quæ ante tot secula, ex illorum etiam asserto, neglecta, vendita, & transactione alienata fuerunt, variis artibus retrahantur. Inter quas primaria est illa, ut, excitatis in urbe discordiis, patrocinium præstetur pessimis & turbidissimis, qui ad dignitates & opes, cum danno reipubl. festinant, atque dum eas obtineant, liberales sunt de republica, ejusque dignitatem & libertatem cupiditati suæ posthabent. Horum itaq; opera transactiones damnosæ civitati, sed fructuosæ & proficuae Archiepiscopis inveniuntur ; quas, si dein cæteri cives, aut ipsi novatores, cum fatiati resipiscunt, aut intempestivo premuntur servitio, retractatum eunt, tunc apud Cæsar. Majest. legiruparum, turbatorum & factiosorum nomine accusati, missis in urbem Commissariis, compescuntur : evectis aliis, qui dulcitudine munera & salariorum deliniti, eandem querunt viam. At periculo præsentiori hæc aguntur, quando tota civitas, aut maxima ejus pars ad pristinam adspirat libertatem, & quæ in ejus damnum gesta atque transacta esse dicuntur, impugnat. Inde enim jus summum nasci putatur Archiepiscopis, ut quemadmodum nuper factum

est, urbe in totam rebellionis, non tam contra se, quam contra ipsum Augustissimum Imperatorem, reain faciant; abolitionem omnium privilegiorum postulent, imò proscriptionem, & vim bellicam, qua ad obsequium refractarii adigantur, procurent. Hic enim fuit ultimus scēnæ hujus actus, non nisi cum deplorabili civitatis interitu exercendus.

§. 65. Etenim frustra tentatis pacis & concordiae rationibus, frustra etiam implorata Cæsarea Majestate, ut cognitionem potius causæ, quam executionem decerneret; nihilominus sub fine in anni proxime præteriti, missi in urbe in Commissarii, is quem sèpè nominavimus Baro Schmidburgius, & D. Johannes Jacobus Gopoldus, aule Cæsareæ Consiliarius, prolatis Imperatoriis literis, civitati injunxerunt, ut intra mensem preces, de quibus ann. 1660. conventum esse ferebant, fieri curaret: tum Consillares duos Hallenhorstum & Kniphofium, cum quibus Archiscopopus in gratiam rediisse dicebatur, in Senatum restituerent. At cum hoc ipatio indulto usura videretur civitas, ad humilias apud Cæsarem supplicationes, & implorationem Principum Saxoniorum; vix triduum quievit Schmidburgius, sed convocato sapienti Senatu & curatoribus civium, de ira Cæsaris Augustissimi, de potentia Eminentissimi Electoris, ejusque foederatorum concessionatus, miseras atque persuasiones variè miscerbat. In primis verò Consuli ejus anni Jacobo Bergero, & Syndico Joh. Jacobo Aviano, à quibus pendere civium animos existimabat, extremum supplicium horrendo modo multoties denunciabat. Inter haec, missi à Sereniss. Electore, & ceteris Saxonis Ducibus Legati, qui populum hortarentur, ut imperata faceret, spem facientes, fore, ut ab Eminentiss. Electore promissum interponeretur, neque precibus illis, neque restitutione Consulium, juri atque libertati urbis aliquid derogatum iri; scriptumque fuit eum in finem ad Cæsaream Majestatem, & ad ipsum Eminentissimum, tum à civitate tum à Sereniss. Principibus allegatis, quæ idonea viderentur ad declarationem illam, sive promissionem impetrandam. Cum verò magno labore eò induxisserent Senatum & tribunos populi, ut sub finem mensis præfiniti d. 24. Januarii, ita se facturos esse, scripto pollicerentur Commissariis Cæsarcis; Hi non sufficere hæc dictantes, re ipsa partitionem injungebant; repetitis semper à Schmidburgio ingentibus misis, quibus non mitigati, sed exacerbati civium animi, in ea indies firabantur

bantur opinione, civitati exitium intendi, preces vero & consulum restitucionem obtentui sumi. Post plures septimanas, cum neque a Cæsarea Majestate, neque ab Eminentissimo Moguntino responderetur, interim vero alter Commissariorum Dominus Goppoldus cum Sculteto Moguntino Viennam profectus esset, Principes Saxonici rati, quod res erat, Augustissimum Imperatorem, solicitatum ab altera parte, nihil aut parum gratificaturum esse civitati, consulere potius majestati nominis Cæsarei, & securitati publicæ, quam suis rebus, statuerunt. Repetebant itaque adhortationes, additis promissis, si non impetraretur in aula Cæsareâ aut Moguntinâ, ut ante partitionem declaratio, quam desiderabant, fieret, se tamen *jure protectionis* curaturos, ne civitati damnum ex illa partitione nasceretur; Ita, non sine magno legatorum labore, vita civium obstinatio; ut, festo Paschatis proximè præterito, preces illas, hactenus negatas, pro persona Eminentissimi Archiepiscopi publicè ex omnibus Augustanæ Confessionis templorum pulpitis intra urbem ficerent. Verum, cum in precationis formula quædam ex illâ, quæ Anno 1660. transacta dicebatur, omisissent, alia vero addidissent: tūm imprimis suâ sponte, nmine jubente, communī consensu statuissent, ut post Eminentissimum Moguntinum, etiam Serenissimorum Saxoniæ Electoris & Principum mentio in precatione fieret; Schmidburgius partitionem illam omnibus modis improbabat; imò decreto pœnali, prorsus sed frustra inhibuit, nullo utique mandato Cæsaris, memor tantum propositi, quod scimel suscepimus, deferendum non putabat.

S. 66. Paulò post redux Viennâ Dominus Goppoldus nova Cæsareæ Majestatis mandata attulit, rescripta etiam ejusdem ad Saxoniæ Principes, eo sensu: *Casaream Majestatem secundum instrumentum pacis, & decreta Commissariorum suorum*, ut transaktionem Anno 1660. initam, aliter quam fecerit, quod preces astineret, statuere non posse: neq; restitucionem duorum Consularium, ab ipso Senatu dudum petitam, iure nunc recusari; civitatem itaque, quod non paruisse mandatis, pœnam meruisse: Neque declarationem ante partitionem honeste desiderari; nihilominus tamen Electorem Moguntinum jam coram Casare professum esse: Ipsam etiam Casaream Majestatem profiteri atque declarare: Neq; civitati, neque Principibus Saxoniciis, ea que hactenus pronunciata & mandata essent, ullo damno aut prejudicio, sive in Ecclesiasticis sive in Politicis futura;

de cætero hortati, ut Erfurtenses ad parendum compellant, neque exectionem impedian, quam contra non obedientes facere constituisset: se tamen in gratiam Saxoniæ Principum mandasse, ut Commissarij aliquod spatum ad parendum & evitandum imminentes pœnas, civitati indulgerent. Hæ literæ Augustissimi Cæsar, et si præsupponerent ea, quæ haec tenus impugnaverat negaveratque civitas, atque in ijs se non satis auditam querebatur, nihilominus, quod de mente Cæsareæ Majestatis luculentum præberent testimonium, neque quidquam amplius continerent, quod gravare civitatem posset in alijs, de quibus suspiciones oboitæ erant, eò facile moverunt Principes, ut legatos denuò in urbem mittere, & si reniteret plebs, partitionem procurrare constituerent. Verum ea fuit festinatio Domini Schmidburgij, ut, pro omni gratia atque dilatione, cuius spem Cæsar fecerat, triduum statueret civitati, intra quod tempus Principes nullo modo vel inter se, quid agendum foret, consultare, vel civitati aliquid mandare poterant. Imò ipsa civitas, (decretis illis, de quibus suprà diximus, in statum prorsus democraticum mutata,) ad plebem per tribus & curias convocandam, & sententias interrogandas, aliasque Senatorij ordinis deliberationes spatum non habebat; quod tamen, exacerbatis per tot minas atque nova indies postulata necessarium erat. Addiderat enim Schmidburgius, à Bergerò & Aviano exhibenda esse mandata & promissa, à Senatu & tribunis subscripta, quibus acta illorum probabantur, & de indemnitate cavebatur: statim etiam successionem novi Senatus fieri debere, quam, et si alias legibus conformis esset, communi tamen statuto, ut Bergeri Magistratum continuaret, jure suo inhibuerat civitas. Sic elapo triduo, in curiam progressi Commissarij, die $\frac{2}{3}$ Maij, cum priùs dicis causa interrogassent, an paritum esset jussis suis? atque responsum tulissent, fieri id intra tam angustos trium dierum terminos non potuisse, orare verò civitatem humilimè, ut breve aliquod tempus indulgeretur, ad consilia & mandata Principum Saxoniæ protectorum suorum expectanda, nihil moti precibus Senatorum & civium, sententiam ex aulâ Cæsareâ transmissam publicari jussierunt. In ea decernebatur: Senatum, quod pronuntiatis & decretis prioribus, de precibus introducendis & Consulibus restituendis, non paruisse, pœnam decretis adjectam incurrisse; id est 50. Marcau auri sive Imperiales 4800, solvere debere. His auditis & quæ à Ba-

à Barone Schmidburgio portò minacia atque dura adjiciebantur , tribuni civium non territi , sed exasperati , multò minus se parituros esse , non obscurè testabantur , addito ; *Siquid contra urbem decerneretur , se ultionem sumturos de iis , quorum culpa hæc omnia evenissent. Quibus cum Limprechtum apertè designarent , acriter increpiti à Schmidburgio , maximo illius patrono , turbidis tamen atque commotissimis animis discessere.*

§. 67. Serenissimi Saxonie Duces , et si hac festinatione manifestò sibi perire viderent tempus & locum , gratiâ Cæsarâ , cuius spem ex literis conceperant , ad salutem civitatis utendi , neque jam obscurum esset , quo hæc omnia tenderent , nempe non tam ad preces introducendas , aut duos illos Consules restituendos , (nam ex his nulla aut exigua utilitas ad Archiepiscopum pervenire poterat ,) quam ut occasio quereretur , urbem in extremum discrimen præcipitandi : Tantò majori solicitudine , ad tuendam quietem publicam , & clientium suorum conservationem convertebantur . Distinctis itaque prudenter , quæ sententia Cæsaris continebantur , à cæteris , quæ ad nutum Moguntinorum quotidiè postulabat Schmidburgius , autores Senatui fuerunt , ut absque morâ ad preces juxta formulam ann. 1660. faciendas & recipiendos Consules accingerentur , cætera quæ exigebantur , ejus naturæ esse , ut Cæsarea Majestas denuò de iis informata , non aversatura sit intercessiones Principum atque humiliimas afflictæ civitatis preces . Et licet optimo maximoque jure , publicæ in Ecclesiasticis rebus libertatis , preces pro Saxonice familiâ civitas nuper facere coepisset , ostendebant tamen Principes , se graviter non laturos , si hoc tempore omitterentur . Ad hæc Senatus universus , & è tribunis plurimi & moderatissimi , Ecclesiastæ etiam , promptos se ostendebant , & libello Commissariis porreto id profitebantur , modum verò tantum & temporis aliquod interstitium quærebant , quo populi adversus hæc concitati zelus defervesceret . Verùm enim verò plebs nihil horum omnium admittere voluit , neq; novi Senatus successionem pati , antequam certissimè constaret , nihil amplius contra illos , quos nominatim ad causam dicendam poscebant Commissarii , neque contra civitatem statutum decretumve iri , in eo quoq; persistebant , retinendam esse precum formulam , non quæ an. 1660. Limprechto annitente esset concepta , sed quam consensu civitatis numero

pero Paschatis festo introduxissent : Neque omitti posse mentionem Saxonie Principum, quain communis consilio formulæ addidisseat; nam si id facerent, publicum documentum edi, quain nulla amplius libertate uteretur civitas: Denique neque multam, neque impensas Commissionis Cælareæ soluturos se esse, aperte contestabantur.

§. 68. Hoc rerum statu æquissimum utique esset, ut quoniam fervore atque artibus ministrorum Moguntinorum, & civium quorundam culpâ, hæc omnia collitata erant, salutis tot hominum ratio haberetur, tempusque indulgeretur, quo residerent animi, adversariorum potius, quam suo vitiœ commoti : Sed sive moræ impatiens sive hac occasione, quæ semel destinaverat, perfecturus Baro Schmidburgius, incertum an consentiente collega, urgere perstitit Senatum, cuius nulla jam restabat autoritas, multò magis verò ipsum populum : Convocatis enim ex singulis tribubus aliquot, cum multa dixisset, quæ ad eos persuadendos facere credebat, plurima tamen intermiscauit, quibus illi majorrem in modum irritarentur, & quoniam totius causæ, quod preces attinet, fundamentum in transactione illâ, se procurante ann. 1660. initâ, ponebat, populus ejus ordinem & progressum in memoriam revocans, in Limprechtum suminopere irritatus fuit, eumque ad causam dicendam in curiam, quâ toto hoc tempore abstinuerat, vocavit, & quidem cum affectu, ut cum Limprechtus non in curiam, sed ad Commissarios Cælareos iret, cives magno numero apud eosdem sese congregarent. Itaque cedendum huic impetu erat, & Limprechtus in curiam ab ipsis Commissariis tandem ire jussus, præpollente mitioribus consiliis plebis ardore, in custodia habitus est, & Senatu jam frustra contranitente examinari cœpit jussu populi, de plurimis, quæ contra Rempublicam fecisse dicebatur : Imprimis verò de vitiis, quæ in transactione ann. 1660. intervenisse credebantur, abusu sigilli publici; & conficto civitatis consensu. His moti Commissarii Cæsar, & pejora veriti, urbe excesserunt, festo Pentecostes nupero; subduxit se etiam Scultetus Moguntinus, cui non minimam malorum suorum causam imputant cives. Neque iam moderati quidquam expectari potest à plebe, magistratibus parum morigerâ, cum præsertim non tam ad componendas turbas, quam ad exasperandos animos post longam patientiam in furorem actos faciat, quod Commissarii horribili præcep-

pte

pro nunc injungant civitati, ut Limprechtum dimittat, & intra triduum imperata omnia faciat. In quo mirari licet, cum intra dies octo tale quidpam à Cælareâ Majestate illis mandari nequiverit, quo jure decreto illo suonon tantum poenam 100. Macarum auri, sed & amissionis omnium privilegiorum, addere potuerint, quæ si exequenda est, non tantum Reipublicæ hujus formam, tot seculis utcunq; servatam, prorsus atque planissimè sine ullâ causâ cognitione, solumq; & insontium distinctione convellet, sed & Saxonorum Principum jura, itidem sine ullâ judicii formâ, uno quasi ictu prosternet. Nam sine privilegiis & libertate Civitatis nihil præstari potest Principibus, quæ jure protectionis & fæderis pacem belloque iis debentur; neque Civitati conservari, quæ à Principibus habet. Agitur etiam de vita & fortunis, non unius alteriusve, sed multorum milium, agitur de autoritate Augustissimi nominis Cæsarei, & de ipsius Eminentissimi existimatione. Neque enim adeo spernenda est urbs, & magnitudine & munitis valida, & ut jam res sunt, ab hominibus in desperationem adactis propugnata. Maxime vero periclitatur Salus & securitas provinciarum Saxoniarum, nam intra has perrumpendum est iis, qui urbem armis sunt aggressuri. Et quod gravissimum est, neque legibus Imperii conveniens, parti ipsi, i. e. Eminentissimo Moguntino, delata dictrina omnis exequendi potestas; Qui eò impelletur ab autoribus horum

consiliorum, ut nihil omissurus sit eorum, quæ ad dominationem il-

lam, tot seculis concupitam, aut alia quoque diu agi-

tata pertinere videbuntur.

H 3 Hæc

Hæcatque alia cum videant atque deprehendant Serenissimi Elector & cæteri Saxoniæ Duces, Thuringiæ Principes; quoniam quæ ad hunc usque diem ad Cæsaream Majestatem scripserunt, gratiâ & potentia alterius partis eliduntur; alia ratione paci publicæ & juri suo prospici non posse, existimant, quam si Electores, Principes & Status Imperii, in Comitiis nunc congregati, atque hoc scripto decenter compellati, hoc negotium ad animos suos revocaverint, dignumq; judicaverint, quod Cæsareæ Majeſtati eo fine commendetur, ut omissa execuſione, eo, quo narratum est, modo illi extortâ, no- minent ex statibns Imperii, utriq; religioni ad- dictis, autoritate tantis rebus & partibus pares, qui promptè de causa instructi, viam inveniant, qua motus componantur, urbs in antiquum statum restituatur, Principibus, quorum interest, jura sua sarta tecta serventur, & si qui poenam commeriti sunt, ordine juris servato,
 & sine

77.

& sine periculo Reipubl. aut tertii nihil com-
meriti, eâ afficiantur. Quod si impetraverint, ut
jure fieri debere confidunt, non ipsi tantum ac-
quiescent in veteribus jurium suorum termi-
nis, sed & ut satisfiat Eminentissimo Mogunti-
no in omnibus, quæ justè & honestè deside-
rare potest, candidè & diligenter
curabunt.

Datum der Entleihung bitte hier:

Dieser Band wurde 1994
durch Bestrahlung steril-
siert. Verfärbungen stellen
keine Gefahr dar.

25. Sep. 1999

20. Dez. 1999

Misc. 32 digitalisiert. PPN: 285735918

SLUB DRESDEN

3 0360520

H. min. B 231

